

KIELIOPILLISET SIDOSKEINOT KAHDESSA SUOMALAISELLA
VIITTOMAKIELELLÄ TUOTETUSSA ASIATEKSTISSÄ

Saara Lautala

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Kielten laitos

Suomalainen viittomakieli

Kesäkuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Laitos Kielten Laitos
Tekijä Saara Lautala	
Työn nimi Kielipilliset sidoskeinot kahdessa suomalaisella viittomakielellä tuotetussa asiategstissä	
Oppiaine Suomalainen viittomakieli	Työn laji Pro Gradu
Aika Kesäkuu 2012	Sivumäärä 65 + 21
<p>Tiivistelmä</p> <p>Puhutuissa kielissä sidoksisuutta voidaan muodostaa erilaisin kielipillisin ja leksikaalisin sidoskeinoin, jotka yhdistävät tekstissä esiintyvät lauseet toisiinsa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia millaisia kielipillisiä sidoskeinoja suomalaisessa viittomakielessä voi esiintyä, sillä suomalaisessa viittomakielessä tekstilingvistiikan tutkimus on ollut vähäistä.</p> <p>Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä toimi pääosin Trevor Johnstonin ja Adam Schembrin esitykset viittomakielissä esiintyvistä kielipillisisistä sidoskeinoista. Tämän lisäksi muiden tutkijoiden, kuten Elizabeth Winstonin, esitykset sidosteisuudesta tukivat teorian rakentamista. Kielipillisiä sidoskeinoja ovat referentiaaliset sidoskeinot, viittoman korvaaminen (substituutio) ja pois jättäminen (ellipsi). Tutkin näiden kolmen ilmenemismuotoa kahdessa suomalaisella viittomakielellä tuotetussa asiategstissä.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostui kahdesta asiattyylisestä tekstistä: tehtäväaineistosta ja tiedoteaineistosta. Molemmat aineistot kuvattiin alun perin muuta tarkoitusta varten ja molempien aineistojen viitotjat ovat natiiveja viittomakielisiä. Aineistojen analysoinnissa käytettiin ELAN-ohjelmaa, joka soveltuu viittomakielten tutkimukseen.</p> <p>Tutkimusaineistosta löytyi teorioita vastaavia sidoskeinoja, joilla voidaan luoda sidoksisuutta tekstiin. Referentiaaliset sidoskeinot ovat suurin ryhmä, joista löytyi lukuisia esimerkkejä. Viittoa voi luoda sidoksisuutta osoittamalla puheenaiheena olevia kohteita, käyttämällä niiden välissä liikkuvia verbejä sekä kuvailevia viittomia. Myös roolinvaihto ja poijut tuovat referentiaalista sidoksisuutta. Viittomien korvaamista ja poisjättämistä esiintyi aineistossa vain muutaman esimerkin verran, joten näistä kahdesta tarvitaan lisätutkimusta.</p> <p>Tämä tutkimus antaa uutta tietoa suomalaisessa viittomakielessä esiintyvistä kielipillisisistä sidoskeinoista. Tästä tutkimuksesta on hyötyä niille, jotka työstävät viittomakielistä tekstiä sekä opettavat suomalaista viittomakieltä.</p>	
Asiasanat: viittomakieli, tekstilingvistiikka, sidoksisuus, koheesio	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos	
Muita tietoja: Tiivistelmä suomalaisella viittomakielellä (DVD)	

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Faculty Faculty of Humanities	Department Department of Languages
Author Saara Lautala	
Title Grammatical cohesion devices in two texts documents of Finnish Sign Language	
Subject Finnish Sign Language	Level Master's thesis
Month and year June 2012	Number of pages 65 + 21
<p>Abstract</p> <p>In spoken languages there are grammatical and lexical cohesion devices which are used to connect sentences of a text. The purpose of this Master's thesis was to research which grammatical cohesion devices occur in Finnish Sign Language because the field of text linguistics has not been researched much in Finnish Sign Language.</p> <p>The theories on grammatical cohesion devices in signed languages by Trevor Johnston & Adam Schembri were selected as the theoretical framework of this research. Also other researches supported the theories, such as Elizabeth Winston's research. The grammatical cohesion devices are reference, substitution and ellipsis. I researched how these occur in two text documents of Finnish Sign Language.</p> <p>The data consisted of two text documents of Finnish Sign Language: data of an essay and data of information. Both texts were videotaped originally for other purposes and both signers were Deaf native sign language users. The data was analyzed by using ELAN -program, which is suitable for sign language research.</p> <p>Similar grammatical cohesion devices were found in the research material, which corresponded with the theories. Especially major examples of referential cohesion devices were found. Signer can create cohesion by pointing at topics, using indicating verbs and depicting signs. Also role shift and buoys can create reference. There were no major examples of substitution or ellipsis. Therefore there is a need for further research on those two cohesion devices.</p> <p>This Master's thesis provides new information on grammatical cohesion devices in Finnish Sign Language. This study helps those who are working with signed text and teaching Finnish Sign Language.</p>	
Keywords: sign language, text linguistics, cohesion	
Depository: University of Jyväskylä, Department of Languages	
Additional information: Abstract in Finnish Sign Language (DVD)	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	9
2	TEKSTIN SIDOKSISUUS	11
2.1	Tekstin sidoksisuus puhutuissa kielissä	12
2.1.1	Kieliopilliset sidoskeinot.....	12
2.1.2	Leksikaaliset sidoskeinot	14
2.1.3	Konjunktiot	15
3	KIELIOPILLISET JA LEKSIKAALISET SIDOSKEINOT VIITOTUISSA KIELISSÄ	16
3.1	Kieliopilliset sidoskeinot.....	17
3.1.1	Referentiaalinen sidoskeino	18
3.1.2	Ellipsi ja substituutio.....	23
3.2	Leksikaaliset sidoskeinot.....	24
3.3	Diskurssimerkitsimet.....	24
4	KIELIOPILLISET SIDOSKEINOT KAHESSA ASIATYYLISESSÄ TEKSTISSÄ	26
4.1	Aineisto ja sen käsittely.....	26
4.2	Aineistosta poimitut kieliopilliset sidoskeinot	28
4.2.1	Referentiaaliset sidoskeinot	29
4.2.1.1	Osoitukset uudelleen viittauksen keinona.....	29
4.2.1.2	Verbin liikkeen muuntelu	36
4.2.1.3	Kuvailevat viittomat	39
4.2.1.4	Roolinvaihto.....	41
4.2.1.5	Pojjut.....	44
4.2.2	Ellipsi	49
4.2.3	Substituutio	52
5	POHDINTAA SIDOKSISUUDESTA	56
6	PÄÄTÄNTÖ	61
	LÄHTEET.....	63
	LIITTEET 1–9	66

1 JOHDANTO

Tekstin lähes jokaisella lauseella on jonkinlainen koheesiomuoto, jolla ne ovat yhteydessä melkein välittömästi edellä olleeseen lauseeseen. Poikkeuksena ovat ne lauseet, jotka esiintyvät tekstissä ensimmäisen kerran. Yhteys edellä olevaan lauseeseen luodaan erilaisin sidos- eli koheesiokeinoin. (Halliday ja Hasan 1976: 293.) Tekstin sidoksisuus viittaa siihen, että tekstin jotakin osaa ei voida ymmärtää, jos ei tiedetä, mitä kyseisestä asiasta on esitetty muualla tekstissä (Hakulinen ja Karlsson 1995: 312). Minua kiinnosti se, miten viitotuissa teksteissä voidaan viitata mainittuihin asioihin uudelleen, joten lähestyin tätä aihetta tässä pro gradu -tutkimuksessa.

Suomalaista viittomakieleltä on aikaisemmin tutkittu lingvivistisestä näkökulmasta fonologisella tasolla (Rissanen 1985; Takkinen 2002) ja morfologis-syntaktisella tasolla (Rissanen 1998, Jantunen 2008a, Takkinen 2008, De Weerd 2008). Jantunen (2009: 9–10) arvelee suomalaisessa viittomakielessä mahdollisina sidoskeinoina olevan kaksoisosoittaminen ja blendit (blends), jotka yhdistäisivät yksinkertaiset lauseet toisiinsa mentaalisen mielikuvan avulla (vrt. Liddell 2003: 142). Myös viittoman sijainnilla viittomatilassa on merkitystä silloin, kun siihen viitataan uudelleen viittomalla kyseisen viittoman tilassa. Jantunen (2009) ei pohdi ja analysoi näitä sidoskeinoja kovinkaan laajasti, jolloin tarkemmalle tutkimukselle jää paljon sijaa.

Myös viime aikoina ilmestyneet pro gradu -tutkielmat ovat tuoneet uusia tuulia suomalaisen viittomakielen tutkimukselle, sillä ne ovat kukin omalla tavallaan sivunneet tekstilingvistiikan tutkimusalaa. Näitä tutkimuksia ovat Varsion (2009) tekemä tutkimus Liddellin (2003) amerikkalaisessa viittomakielessä kuvaamista poijurakenteiden esiintymisestä suomalaisessa viittomakielessä, Vivolin-Karénin (2010) tutkimus verkkotekstien ymmärrettävyydestä ja Laineen (2010) tapaustutkimus diskurssinmerkitsimistä. Näiden lisäksi myös Lukasczyk (2008) on tutkinut puheen, ajatuksen ja toiminnan referointia suomalaisessa viittomakielessä.

Edellä mainittuihin pro gradu -tutkielmiin verrattuna, tässä tutkimuksessa on lähestytty tekstilingvistiikkaa sidoksisuuden näkökulmasta. Teoreettisen viitekehyksen tällaiselle tutkimukselle tarjoaa Johnstonin ja Schembrin (2007) laatima esitys australialaisessa viittomakielessä esiintyvistä sidoskeinoista sekä Winstonin (1991: 399; 1995: 92) löydökset erilaisista sidoskeinoista, joilla voidaan viitata uudelleen tilaan luotuihin tarkoitteisiin. Tutkimuskysymykseni tässä pro gradu -tutkimuksessa on:

Millaisia kieliopillisia sidoskeinoja suomalaisessa viittomakielessä esiintyy?

Olen päätenyt käyttämään vain yhtä tutkimuskysymystä, koska mielestäni yllä oleva kysymys on hyvin kattava ja laaja aiheessa, jota ei ole vielä tutkittu suomalaisella viittomakielellä tuotetuissa teksteissä. Pyrkimyksenäni on kartoittaa suomalaisella viittomakielellä tuotetuista asiateksteistä löytyviä kieliopillisia sidoskeinoja, jotka luovat sidoksisuutta tekstiin viitatessaan uudelleen tiettyyn puheenaiheeseen, joka on jo vastaanottajan tiedossa.

Luvussa 2 kuvaan yleisesti puhuttujen kielten sidoskeinoja tuoden sidoksisuuden tutuksi. Luvussa 3 tarkastelen viitotuissa kielissä esiintyviä kieliopillisia ja leksikaalisia sidoskeinoja. Sen jälkeen luvussa 4 esittelen tämän tutkimuksen aineiston ja tuon esille aineistosta löytyneitä tuloksia. Luvussa 5 pohdin tutkimustuloksia ja niiden merkitystä sidoksisuuden kannalta.

2 TEKSTIN SIDOKSISUUS

Tekstilinguistiikan tutkimuskohteena on luonnollisesti teksti ja siihen liittyvät ilmiöt. *Teksti* voi tarkoittaa mitä tahansa puhuttua, kirjoitettua tai myös viitottua (Metzger and Bahan 2001: 113) tekstin kappaletta, joka voi olla pituudeltaan määrittelemätön mutta kuitenkin muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. Tekstin tiedetään yleensä olevan pidempi kuin lause, poikkeuksena esimerkiksi huudahdus *Seis!* (Hakulinen ja Karlsson 1995: 58). Tekstin määritelmä ei kuitenkaan perustu sen pituuteen, vaan määritelmää pyritään selittämään muiden tekijöiden kautta. (Halliday ja Hasan 1976: 2.) *Tekstiä* ei kuitenkaan voida selittää lausekieliopin kautta (Kieli ja sen kieliopit 2004: 99), sillä teksti nähdään enemmänkin kielenkäytön yksikkönä, ei kieliopillisena yksikkönä samalla tavalla kuin yksinkertainen lause¹(clause) ja lause (sentence) ovat. Teksti enemmänkin realisoituu lauseiden kautta (Halliday ja Hasan 1976: 2).

Tekstistä on käytetty myös käsitettä *diskurssi*. Toiset tutkimukset ovat tehneet eroja käsitteille teksti ja diskurssi, näissä *teksti*-käsitteellä viitataan kirjoitettuun kieleen ja diskurssi-käsitteellä puhuttuun kieleen. Systemaattis-funktionaalinen kielitiede (SFL, systemic functional linguistics) viittaa käsitteellä teksti mihin tahansa yhtenäiseen tekstin kappaleeseen, jossa on *tekstuurin* (texture) ominaisuuksia. (Eggins 2004: 24.) Tekstuuria pidetään tekstin tärkeänä ominaisuutena, ja sen keskeisenä elementtinä pidetään koherenssia eli sisällöllistä yhtenäisyyttä (Karlsson 2004: 239). Koherenssi ilmenee esimerkiksi koheesion eli sidoksisuuden avulla (Halliday ja Hasan 1976: 2). Sidoksisuus puolestaan ilmenee sanojen valintana ja sopivien pronomien käyttönä (Karlsson 2004: 242–243). Sidoksisuuden lisäksi tekstuuria luovat lauseet ja tekstin rakenne. Lauseet tai sidoskeinot eivät yksinään voi luoda tekstuuria, sillä lauseet eivät rakennu tekstiksi ilman sidoskeinoja, eivätkä sidoskeinot toimi yksinään. (Halliday ja Hasan 1976: 326–327.) Tekstin tulkintaan vaikuttavat myös presuppositiot. Mitä pidemmälle teksti etenee, sitä enemmän yhteistä presupponoitua tietoa puhujalla ja kuulijalla on. (Hakulinen ja Karlsson 1995: 59.) Presuppositio tarkoittaa implisiittistä oletusta tekstissä mainittujen olioiden ja asioiden olemassaolosta. Esimerkiksi lauseessa ”*Presidentti on maakuntakerroksella*” presuppositioina meillä on oletus presidentin olemassaolosta. (Karlsson 2004: 241.)

¹ Jantusta (2008a) mukaillen, käytän samoja termejä puhuttaessa yksinkertaisesta lauseesta (clause) ja lauseesta (sentence). *Yksinkertainen lause* sisältää vain verbaalin ja sen ydinargumentit, ja *lause* voi koostua useammasta yksinkertaisesta lauseesta.

2.1 Tekstin sidoksisuus puhutuissa kielissä

Tekstissä sidoksisuutta voidaan pitää semanttisena resurssina, jonka tehtävänä on yhdistää lause aiempaan sanottuun. Tässä on kyse myös merkityksen suhteesta. Yksi erityinen merkityksellinen suhde on se, että yksi lauseen elementti voidaan selittää viittaamalla toiseen elementtiin. (Halliday and Hasan 1976: 10–11.) Jokaisella lauseella on useimmiten vähintään yksi anaforinen sidoskeino, joka viittaa aiemmin sanottuun. Joskus lauseella voi olla myös kataforinen sidoskeino, joka tarkoittaa eteenpäin viittaamista. Mutta kataforiset sidoskeinot eivät ole välttämättömiä tekstin luomiseen, sillä yhtenäinen teksti voi syntyä ilman kataforisia viittauksia. (Halliday ja Hasan 1976: 293.)

Osa sidoskeinoista on kieliopillisia kuten referentiaalinen sidoksisuus, substituutio ja ellipsi ja jotkut toiset leksikaalisia kuten reiteraatio. Konjunktiot puolestaan jäävät rajalle, koska ne ovat osittain sekä kieliopillisia että leksikaalisia. (Halliday and Hasan 1976: 5–6.)

2.1.1 Kieliopilliset sidoskeinot

Kieliopilliset sidoskeinot ovat sellaisia, jotka kohdistuvat sanaan tai lauseeseen. Ne eivät kuitenkaan ole kohdistuvalle sanalle tai lauseelle synonyymejä niin kuin leksikaaliset sidoskeinot voivat olla. Kieliopillisia sidoskeinoja ovat referenssi, ellipsi ja substituutio. Ne kaikki viittaavat sellaiseen sanaan tai lausekkeeseen, joka tekstissä on jo sanottu, tai jonka keskustelukumppanin tai lukijan oletetaan jo tietävän. (Halliday ja Hasan 1976: 144–145.)

Referenssi ilmenee semanttisella eli merkityksen tasolla ja viittaus kohdistuu sanan merkitykseen (Halliday ja Hasan 1976: 88). Referentiaalinen viittaus voi olla eksoforista eli tilannesidonnaista, jolloin se viittaa tilanteessa tai ympäristössä esiintyviin viitattaviin tarkoitteisiin (ihminen tai esine) (Halliday ja Hasan 1976: 33; Halliday 1994: 312). Esimerkki eksoforisesta viittauksesta on seuraava lause: ”*Onpa tämä kaunis*”. Kyseistä esimerkkilauseetta ei voi ymmärtää erikseen ennen kuin tiedetään, mihin kontekstissa olevaan tarkoitteeseen lauseella tai oikeastaan erityisesti sanalla *tämä* viitataan. (Enkvist 1975: 43.) Referentiaalinen sidoskeino on kuitenkin useimmiten endoforista eli tekstissä esiintyvää viittausta. Se voi olla anaforista eli taaksepäin viittaavaa. Kuten esimerkiksi sanat *hän* ja *se*, jotka viittaavat aiemmin mainittuun

henkilöön. Lokatiivisia anaforisia sanoja ovat esimerkiksi sanat *tämä*, *se*, ja *täällä*. (Halliday ja Hasan 1976: 33, 38–39, 51.) Endoforinen referenssi voi olla myös kataforista eli eteenpäin viittaavaa. Eteenpäin viittaamisella tarkoitetaan sitä, että tarkoitetta, johon viitataan, ei ole vielä mainittu vaan se tulee vasta seuraavissa ilmauksissa esille. (Halliday ja Hasan 1976: 33.) Monissa, erityisesti kirjoitetuissa, diskurssityyleissä referenssi on aina enemmän tekstuaalista kuin tilanteellista (Halliday and Hasan 1976: 145).

Substituutio ei voi olla tilannesidonnaista, vaan se on ainoastaan tekstuaalinen ilmiö. Substituutiolla tarkoitetaan joidenkin lausekkeiden tai jaksujen korvaamista. Sitä ei kuitenkaan korvata saman tarkoitusella sanalla (vrt. leksikaalinen sidoskeino, kts. luku 2.1.2). Erona edellä mainittuun referenssiin on se, että substituutio on enemmänkin sanaan (wording) kohdistuvaa suhdetta kuin sanan merkitykseen, johon taas puolestaan referenssi viittaa. (Halliday and Hasan 1976: 88–89.) Esimerkiksi referentiaaliseen sidoskeinoon kuuluvalla anaforisella pronominilla *hän* on selvästi oma semanttinen merkityksensä, jota se kantaa. Se ei voi viitata *minuun* tai *sinuun*, vaan nimenomaan johonkin kolmanteen osapuoleen. (Halliday and Hasan 1976: 89.) Substituutiosta taas korvaavalla sanalla tulee olla samanlainen rakenteellinen tehtävä kuin sillä sanalla, jonka se korvaa. Jos korvattava sana kuuluu nominaaliryhmään, niin sitä korvaava sana on myös nominaali, tai jos korvataan verbijoukkoon kuuluvaa sanaa, on korvaava sana myös verbi. Substituution avulla voidaan korvata nominaali, verbi tai yksinkertainen lause. (Halliday and Hasan 1976: 89–91.) Yleisin substituutiota ilmaiseva sana on *sellainen*, joka korvaa nominaalisanoja. (Hakulinen ja Karlsson 1988: 320; 1995: 320–321.) Toinen esimerkki substituutiosta on lause *Ilmarin sisar sai kovan iskun päähänsä*, jossa osan *Ilmarin sisar* voi korvata esimerkiksi sanoilla *Kalevin tytär* tai *hän*. Kyseiset korvattavat sanat kieliopillisesti viittaavat samaan nominaaliryhmään (Karlsson 2004: 126.)

Ellipsi tarkoittaa poisjättämistä. Jotakin ikään kuin jätetään sanomatta, mutta se on kuitenkin ymmärrettävissä. Ellipsin suhde tekstiin on yleensä anaforinen. Ellipsisistä puhuttaessa viitataan erityisesti sellaisiin lauseisiin tai yksinkertaisiin lauseisiin, joiden rakenne presupponoi edellä aikaisemmin mainittua yksikköä, jonka näin ollen voi jättää pois. Ellipsi jättää tekstiin rakenteellisia aukkoja. (Halliday and Hasan 1976: 142 - 144.) Se voi olla myös eksoforinen eli kontekstisidonnainen, mutta sillä ei ole silloin kohesiivista merkitystä (Halliday and Hasan 1976: 144). Havainnollistavana esimerkkinä ellipsisistä on pääsanana *housut* poisjääminen:

”Humppilassa housujen muistetaan olleen 1890 vaiheilla harvinaiset. Ylöjärvellä *ensimmäiset* Ø arvellaan tehdyn n. 1890 kansakoulussa.”

Esimerkkilauseessa merkki Ø viittaa lauseessa esiintyvään ellipsiin ja tässä tapauksessa sanaan *housut*. (Hakulinen ja Karlsson 1995: 324.)

2.1.2 Leksikaaliset sidoskeinot

Leksikaalisten sidoskeinojen kohesiivinen voima määräytyy sanojen valinnan kautta (Halliday and Hasan 1976: 274). Valitut sanat ovat jollakin tavalla suhteessa siihen, mitä aiemmin on sanottu (Halliday 1994: 330). Leksikaaliset sidoskeinot voidaan jakaa reiteraatioon ja kollokaatioon (Halliday and Hasan 1976: 278, 284).

Reiteraatiolla tarkoitetaan sanan toistamista. Se jakautuu vielä kahteen erilaiseen muotoon, joista ensimmäinen on kielellisen yksikön toistaminen. Siinä toistetaan samaa kielellistä yksikköä. Toistettavan sanan ei tarvitse olla morfologisesti täsmälleen samanlainen, vaan saman sanan erilaiset taivutusmuodot ovat myös toistamista. Toinen reiteraation sidoskeino on synonyymien käyttö. Siinä valitaan jokin toinen leksikaalinen yksikkö, jolla on kuitenkin jokseenkin sama merkitys. (Halliday 1994: 331–332.) Osa synonyymeistä on vähemmän samankaltaisia, tällaisia ovat esimerkiksi hyponymia eli ylä-alakäsite (esimerkiksi *kukka* ja *ruusu*), meronyymi eli osa kokonaisuudesta (esimerkiksi *sivu* / *kirja*) sekä antonyymi eli asteittainen vastakohta (esimerkiksi *vanha* / *nuori* tai *leveä* / *kapea*). Niillä on kuitenkin semanttinen merkityssuhde viitattavaan sanaan. (Halliday 1994: 332–333; Kangasniemi 1997: 57–65.)

Toinen leksikaalinen sidoskeino reiteraation lisäksi on kollokaatio. Kollokaatiossa kahdella leksikaalisella yksiköllä on mahdollisuus esiintyä yhtäaikaan samanlaisessa ympäristössä. Nämä yksiköt keskenään eivät viittaa samaan tarkoitteeseen, mutta ne voisivat esiintyä samassa kontekstissa, sillä ne kuuluvat samaan merkityskenttään ja jakavat saman leksikaalisen ympäristön. Kun nämä leksikaaliset yksiköt esiintyvät vierekkäisissä lauseissa, se luo sidoksisuutta tekstiin. (Halliday and Hasan 1976: 286, 333.) Esimerkiksi sana *ammua* esiintyy useimmin yhdessä sanan *lehmä* kanssa kuin sanan *hevonen*. Sanan *karhu* kanssa esiintyy herkemmin sanat *emo*, *pentu*, *reviiri* ja *kanta*. (Karlsson 2004: 232, 244.)

2.1.3 Konjunktiot

Konjunktiot ovat sidoskeinoryhmä, joka jää kieliopillisten sekä leksikaalisten sidoskeinojen rajalle. Konjunktioiden tehtävänä on sitoa tekstin kappaleet toisiinsa (Halliday ja Hasan 1976: 320). Niillä on sidoksisuutta tuovia elementtejä, ja ne voivat yhdistää (*ja*), ilmaista vastakohtaa (*mutta, niin*), syytä (*siksi, koska*) tai temporaalisuutta (*sitten*) (Halliday ja Hasan 1976: 241–244).

Konjunktioille on myös toinen nimitys, sillä esimerkiksi Schiffrin (1987) käyttää käsitettä *diskurssimerkitsimet* (discourse markers). Kyseinen käsite näyttää olevan yleisempi myös viittomakielen tutkimuksissa (Metzger ja Bahan 2001: 131–133; Johnston ja Schembri 2007: 275; Laine 2010). Termin valitsemiseen näyttää liittyvän vahvasti se, miten tutkittavaa asiaa on lähestytty, sillä esimerkiksi Schiffrin (1987) ja Metzger ja Bahan (2001: 131–133) ovat lähestyneet asiaa tutkien enemmänkin puhujan tekstinrakennetta sekä hänen käyttämiään tilaan liittyviä (spatiaalisia) merkitsimiä. Halliday ja Hasan (1976) ovat puolestaan tutkineet sidoksisuutta enemmänkin tekstuaalisesta näkökulmasta. Jatkossa käytän tässä tutkimuksessa termiä *diskurssimerkitsimet* viitatessani konjunktioihin.

3 KIELIOPILLISET JA LEKSIKAALISET SIDOSKEINOT VIITOTUISSA KIELISSÄ

Viitottujen kielten puolella erityisesti tekstin sidoksisuudesta ei ole tehty yhtä perusteellista tutkimusta kuin esimerkiksi Halliday ja Hasan (1976) ovat tehneet englannin kielestä. Viittomakielten tutkimus on nuorta ja tutkimus on yleensä ensin aloitettu fonologiselta ja morfologiselta tasolta, tai kieltä on tutkittu laajemmasta, esimerkiksi sosiolingvivistisestä (vrt. Valli ja Lucas 2000, Lucas 2001) näkökulmasta. Näin ollen edellisessä luvussa esitetty puhuttujen kielten sidoksisuuden tutkimus antaa viitettä siitä, mitä sidoksisuus on. Kuitenkin on tärkeää muistaa, että viittomakielet eroavat visuaalis-gesturaalisen-modaliteettinsa tähden puhutuista kielistä eikä puhuttujen kielten määritelmiä voida suoraan soveltaa viitottuihin kieliin.

Viitotuista kielistä on löydettävissä muutamia sidoksisuuteen viittaavia tutkimuksia, esimerkiksi australialaisessa viittomakielessä Johnston ja Schembri (2007: 270–277) ovat luokitelleet kieliopillisia ja leksikaalisia sidoskeinoja. He ovat poimineet australialaisesta viittomakielestä esimerkkejä, jotka on luokiteltu näiden kahden kategorian alle. Muita vastaavia kategoriaesityksiä ei ole toistaiseksi esiintynyt. Kuitenkin monissa muissa viitottujen kielten tilankäyttöön liittyvissä tutkimuksissa on usein viitattu myös tekstin sidoksisuuteen, esimerkiksi amerikkalaisen viittomakielen tutkijoista Winston (1991, 1995), Mather ja Winston (1998), Liddell (2003) ja Friedmann (1975) sekä tanskalaisen viittomakielen tutkija Engberg-Pedersen (1993). Poikkeuksena edellä mainittujen tutkijoiden lähestymistapaan Liddell (1995, 1996) ja Liddell ja Metzger (1998) ovat viittaneet uudelleen viittaukseen enemmänkin mentaalisen tilan teorian kautta. Tämä teoria viittaa kognitiiviseen kielitieteeseen ja kyseinen näkökulma kielen tutkimukseen jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Viittomakielten tutkimuksissa on tutkittu erityisesti osoitusten merkitystä anaforisena viittauskeinona (Winston 1991; Johnston ja Schembri 2007: 271–272), nominaalien paikantamista sekä subjektin ja objektin välillä liikkuvien verbien merkitystä tekstin sidoskeinoina (van Hoek 1992; Emmorey 1996). Myös Altimira (2007) on tehnyt tutkimuksen katalonian viittomakielessä esiintyvistä sidoskeinoina. Valitettavasti espanjan kielen taidottomana en pysty viittaamaan tähän tutkimukseen enempää.

Jotta tekstissä esiintyviin tarkoitteisiin voidaan viitata uudelleen, niiden tulee

esiintyä ensimmäisen kerran tekstissä. Puheenaiheena olevat tarkoitteet voidaan luoda ensimmäisen kerran esimerkiksi artikuloimalla ne suoraan viittomatilassa jossakin paikassa, tai ne voidaan paikantaa osoituksella jonnekin viittomatilaan. (Winston 1991: 399; 1995: 90–92; Emmorey 1996: 174; Johnston ja Schembri 2007: 271.) Näihin tarkoitteisiin voidaan ensimmäisen esiintymisen jälkeen viitata uudelleen esimerkiksi pelkästään osoituksella toistamatta tarkoitteen viittomaa uudelleen (Winston 1995: 90) sekä osoittavien verbien liikejuurella (Johnston ja Schembri 2007: 271).

Amerikkalaisessa viittomakielessä sidosisuutta voi esiintyä esimerkiksi viittomien toistamisena, tilaa käyttämällä tai konjunktoiden käytöllä (Winston 1991: 398). Näistä kolmesta Winston (1991, 1995) on tutkimuksistaan perehtynyt tilan käyttöön ja käyttänyt käsitettä *spatial mapping*, joka tarkoittaa tilaan liittyvää paikantamista. Tämä käsite viittaa sellaiseen ilmiöön, jolla on merkittävä rooli koherentin tekstin luomisessa. Tällaista koherenttia tekstiä voidaan luoda pintarakennetasolla sidoskeinojen avulla tai pragmaattisella tasolla diskurssikehyksen avulla. (Winston 1995: 87; Mather ja Winston 1998: 207.) Diskursiivisella tasolla tilaan liittyvä paikantaminen on sidoskeino vain silloin, kun viittoja viittaa uudelleen paikannettuun tarkoitteeseen (Winston 1995: 90). Uudelleen viittaus voi esiintyä joko välittömästi (*immediate*) tai vasta muutamien ilmauksien päästä (*distant*). Välittömästi esiintyminen tarkoittaa sitä, että viittoja välittömästi viittaa luotuihin tarkoitteisiin muutamilla ilmauksilla, esimerkiksi osoituksilla. Viittojan on myös mahdollista viitata paikannettuihin tarkoitteisiin uudelleen myös vasta muutaman ilmauksen päästä. (Winston 1995: 94–96.) Pelkästään yksi sidoskeino ei voi luoda koherenttia tekstiä, viittoja tarvitsee useita sidoskeinoja sidostaessaan tekstinsä yhtenäiseksi (Winston 1995: 90). Seuraavaksi esittelen kieliopilliset ja leksikaaliset sidoskeinot.

3.1 Kieliopilliset sidoskeinot

Kieliopilliset sidoskeinot on jaettu puhuttujen kielten mukaisesti kolmeen ryhmään; referentiaaliseen sidoskeinoihin, substituutioon ja ellipsiin (Johnston ja Schembri 2007: 271–275).

3.1.1 Referentiaalinen sidoskeino

Referentiaalista sidoksisuutta voi australialaisessa viittomakielessä ilmetä monin erilaisin keinoin, joita ovat osoitukset, verbin liikkeen muuntelu, kuvailevien viittomien käyttö, roolinvaihto ja poijut (Johnston ja Schembri 2007: 271–275). Seuraavaksi tarkastelen syvemmin näitä sidoskeinoja.

Osoittaminen

Osoituksilla voi olla kahdenlaisia merkityksiä, deiktisiä ja anaforisia (Friedmann 1975: 946; Ahlgren 1990: 170–172). Deiktiset osoitukset ovat sellaisia osoituksia, jotka eivät vaadi vastaanottajalta aikaisempaa tietoa osoituksen tarkoitteesta. Tällainen osoitus voi viitata henkilöön, muuhun kohteeseen tai paikkaan, jotka ovat useimmiten läsnä tilanteessa. Mutta näiden kohteiden ei aina välttämättä tarvitse fyysisesti olla näkyvissä osoituksen yhteydessä vaan tulevat esille vasta niistä kerrottaessa. (Friedmann 1975: 946; Rissanen 1985: 36; Ahlgren 1990: 170–172; Johnston ja Schembri 2007: 249–250.) Deiktiset osoitukset viittaavat nimenomaan siihen, mitä ne osoittavat eivätkä tuo lisätietoa (Ahlgren 1990: 170), joten niiden merkityksen ymmärtäminen on harvoin ongelmallista (Johnston ja Schembri 2007: 250). Anaforinen viittaus toteutuu siten, että viittoja ensin paikantaa tietyt tarkoitteet viittomatilaan ja vasta sen jälkeen viittaa näihin uudestaan pelkästään osoittamalla. (Ahlgren 1990: 172; Winston 1991: 398, 1995: 90–91; Johnston ja Schembri 2007: 271–272.) Anaforinen osoitus vaatii vastaanottajalta muistikapasiteettia, jotta hän muistaa mihin aiemmin mainittuun tarkoitteeseen viittoja viittaa osoituksellaan (Friedmann 1975: 946). Tällainen osoitus tuo sidoksisuutta tekstiin (Winston 1991: 398, 1995: 90–91).

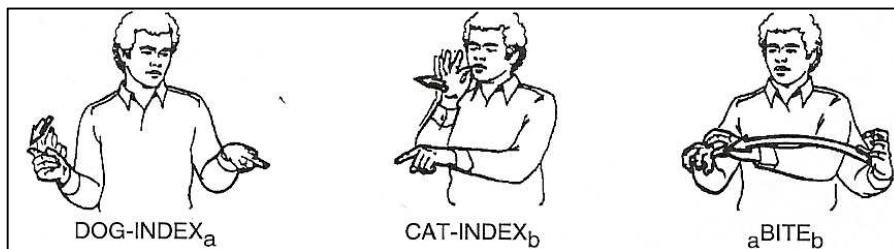
Suomalaisessa viittomakielessä osoitusten, erityisesti deiktisten, merkitystä on määritelty (Rissanen 1985: 35–39) mutta anaforisten osoitusten funktiota ei ole paljon tutkittu, etenkin tekstin sidoksisuuden näkökulmasta. Tosin kaksoisosoituksen merkityksestä on tuotu esiin erilaisia näkökulmia. Kaksoisosoituksella viitataan sellaiseen ilmiöön, jossa viittoja tuottaa ensin tarkoitteen, jota seuraa osoitus, joka suunnataan viittomatilaan. Tämän jälkeen viittoja kertoo jotakin liittyen tarkoitteeseen ja lopuksi tuottaa vielä uudelleen osoituksen samaan tarkoitteeseen. Rissanen (1998: 208–210) mukaan kyseisessä tapauksessa osoituksen tehtävänä on toimia predikoivana elementtinä. Jantunen (2007: 128–130) puolestaan on pohtinut kaksoisosoituksen olevan yksi tekstuaalista sidoksisuutta tuova elementti, mikäli osoitusta tarkastellaan pragmaattisesta näkökulmasta. Rissanen (1998: 208–209) kuitenkin mainitsee, että

kaksoisosoituksella on tärkeä merkitys, joka kaipaa lisää tutkimusta. Jantunen (2007: 130) tähdentää etenkin jälkimmäisen osoituksen merkityksen tarkempaa tutkimista.

Verbin liikkeen muuntelu

Johnston ja Schembri (2007: 272) esittelevät verbin liikkeen muuntelun olevan myös yksi referentiaalinen sidoskeino. Tällöin viittoja luo ensin puheenaiheena oleville kohteille paikat viittomatilaan ja viittaa näihin uudelleen verbeillä, joiden liikejuuri liikkuu paikannettujen kohteiden välillä. Myös verbi-viittomien käsimuotojen orientaatioiden muutoksella voidaan kuvastaa kenen tai minkä näkökulmasta asiaa kerrotaan. Esimerkiksi verbi KATSOA voidaan tuottaa viittomatilassa ja sitä voidaan muunnella suunnaten sen jonnekin tiettyyn paikkaan, jolloin kyseisen verbin käsimuodon orientaatio paljastaa sen, kuka katsoo ja ketä. (Johnston ja Schembri 2007: 272.)

Emmorey (1996: 174) esittää yksinkertaisen tapauksen, joka havainnollistaa tilankäyttöä sekä siinä tapahtuvaa viittaustapaa:

Kuva 1: Koira puri kissaa (Emmorey 1996: 174).

Kyseinen esimerkki (kuva 1) on yksinkertainen ilmaisu eikä Emmorey esitä esimerkkiä siitä, kuinka tämä jatkuisi. Viittoja on paikannut viittoman DOG osoituksen (INDEX_a) avulla vasemmalle ja viittoman CAT osoituksella (INDEX_b) oikealle. Viittoja käyttää verbi-viittomaa aBITE_b, jossa viittoman liike alkaa vasemmalta ja päättyy oikealle. Myös kämmenen orientaatio suuntaa vasemmalta oikealle. Merkityksen on siis oltava, että *koira puri kissaa*. (Emmorey 1996: 174.) Tässä esimerkissä aBITE_b-verbi viittaa taaksepäin jo ennalta mainittuihin tarkoitteisiin, koiraan ja kissaan, ja kuvastaa niiden välillä tapahtuvaa toimintaa.

Suomalaisessa viittomakielessä Jantunen (2008a: 43) nimittää edellä mainittuja verbejä kaksipaikkaisiksi verbaaleiksi, joka vaatii ympärilleen kaksi ydin argumenttia, tekijän ja kohteen. Rissanen (1998: 137–139) on tällaisista ”liikkuvista” verbeistä käyttänyt termiä kaksimorfeeminen verbaali. Niiden verbien liikejuurta, paikkaa sekä

viittoman käsimuodon orientaatiota voidaan muunnella.

Kuvailevat viittomat

Kuvailevat viittomat ovat viittomia, joiden merkitys muodostuu monesta osasta. Takkisen (2008: 23–28, 31) mukaan kuvailevien viittomien keskeisimmät osat ovat käsimuoto ja artikulaatioliike. Käsimuodon avulla voidaan kuvata kokonaista kohdetta, sen käsittelyä tai piirtää sen muotoja (Rissanen 1998: 117; Takkinen 2008: 23–26). Artikulaatioliikkeellä voidaan kuvailla kohteen liikkumista ja siirtymistä paikasta toiseen tai sen sijaintia ja olemassa oloa. Tällaisten kuvailevien viittomien tuottamisessa merkityksellistä on käsimuodon ja liikkeen lisäksi myös viittoman artikulaatiopaikka. Artikulaatiopaikka kertoo esimerkiksi kahden tarkoitteen suhteesta toisiinsa, siitä missä ne sijaitsevat toisiinsa nähden. Yllämainittujen lisäksi myös käden orientaatio kertoo puheenaiheena olevan kohteen suunnasta ja orientaatiota muuttamalla muutetaan merkitystä. Esimerkiksi jos autoa kuvaileva kämmenkäsimuodon orientaatio on kämmen ylöspäin, tulkitaan silloin auton olevan katolla. (Takkinen 2008: 27–28, 31.) Jantusen (2010: 69–70) mukaan kuvailevat viittomat ovat tyypin 3 verbaalin² mukaisia, joiden käsimuodot sisältävät tietoa verbaalin ydinargumenteista eli tekijästä ja kohteesta. Kun käsimuoto kuvailee kokonaista kohdetta, viittaa se tekijään. Käsittelyä kuvaava käsimuoto puolestaan viittaa kohteeseen, jonka käsittelyä kuvaillaan. Jantunen (2010: 69) näkee, että tyypin 3 verbaalien käsimuodot antavat semanttisesti anaforista tietoa kun ne viittaavat tekijään tai kohteeseen.

Australialaisessa viittomakielessä kuvailevat viittomat ovat myös yksi sidoksisuutta tuova elementti ja se vaatii sen, että vastaanottajalla on tiedossa kohde, jota kuvaileva viittoma kuvaa (Johnston ja Schembri 2007: 272). Myös amerikkalaisessa viittomakielessä niiden on sanottu tuovan vastaanottajalle lisätietoa puheenaiheena olevasta kohteesta (Winston 1995: 96). Sidoskeinona toimiessaan ne voivat Johnstonin ja Schembrin (2007: 272) mukaan kuvata esimerkiksi henkilön liikkumista jossakin tilassa. Tällöin viittoja maininnut tekstissä puheenaiheena olevan henkilön, ja viittaa tähän käyttämällä kokonaista kohdetta kuvailevaa käsimuotoa kuvatakseen sen liikkumista.

² Jantusen (2010: 69–70; 2009: 5) mukaan tyypin 1 verbaalit ovat sellaisia, jotka eivät yksinään tuotettaessa viittaa tekijään tai kohteeseen (esimerkiksi TIETÄÄ, TYKÄTÄ). Tyypin 2 verbaaleista voidaan verbaalin elemäisestä osasta havaita tekijä ja kohde käden orientaation tai viittoman paikan perusteella (esimerkiksi OPETTAA-2-1). Tyypin 3 verbaalin tunnusomainen piirre on käsimuoto, joka kuvailee sen argumenttia, tekijää tai kohdetta.

Roolinvaihto

Roolinvaihto on myös yksi sidoksistuutta tuova elementti. Roolinvaihtoa esiintyy silloin kun viittoja ottaa jonkin toisen henkilön roolin itselleen ja kertoo asian tämän näkökulmasta (Winston 1991: 400, 404; Johnston ja Schembri 2007: 272–274). Roolinvaihdolla voidaan kuvastaa esimerkiksi henkilön tunnetilaa tai sitä, minne jokin henkilö katselee tai kääntää päätä. Roolinvaihto voi ilmetä myös roolinottamisella, joka ilmenee viittojaan kohdistuvilla osoituksilla ja verbien liikejuurilla, ikään kuin viittoja toimii kokijana. Nämä erilaiset roolinvaihdon tavat toimivat yleensä yhdessä ja niitä käytetään, kun kerrotaan jostakin toiminnasta tai keskustelusta esimerkiksi kahden henkilön välillä. (Johnston ja Schembri 2007: 272–274.)

Rissanen (1992: 191–193) on havainnut, että suomalaisessa viittomakielessä näkökulman vaihtaminen esiintyy useammin kertovassa kuin asiatyylisessä tekstissä. Tämä toteutuu Lukasczykin (2008) pro gradu-tutkielmassa, jossa hän tutki puheen, ajatusten ja toimintojen referointia viitotuissa saduissa. Hänen tutkimuksessaan esiintyi enemmän vapaata suoraa kerrontaa kuin epäsuoraa kerrontaa. Vapaassa suorassa kerronnassa asiat kerrotaan roolin kautta ikään kuin viittoja olisi kokijana kun taas epäsuorassa kerronnassa pyritään olemaan kertojan roolissa. Lukasczykin (2008: 75, 97–98) tutkielmassa esiteltiin myös vapaan epäsuoran kerronnan laji, jossa viittoja voi pysytellä kertojan roolissa, mutta ottaa samalla hetkeksi roolin kertoakseen esimerkiksi jonkun henkilön ajatuksia. Tämä näkyy siinä, että viittoja esittää jonkun henkilön ajatukset viittoen kameraan päin, eikä esimerkiksi jollekin kuvitteelliselle hahmolle, joka olisi viittomatilassa.

Pojjut

Pojjut ovat tehokas referentiaalinen sidoskeino silloin kun niihin viitataan uudelleen. Yleisin pojjutyyppi australialaisessa viittomakielessä on listapoiju (Johnston ja Schembri 2007: 274). Listapoiju tarkoittaa sitä, että viittoja voi luoda vaakasuorassa olevaan ei-dominoivaan käteen listaa samalla, kun hän dominoivalla kädellä viitto jotakin listaan liittyvää. Lista voidaan luoda joko peräkkäin tai yhdellä kertaa. Peräkkäinen lista luodaan esimerkiksi siten, että viittoja luo ensin ei-dominoivaan käteen yhden sormen listan ja koskettaa tätä dominoivan käden etusormella. Tämän jälkeen hän viitto jotakin liittyen tähän ensimmäiseen listapaikkaan. Sitten hän luo ei-dominoivaan käteen toisen listapaikan koskettamalla uutta sormeaa dominoivalla kädellä ja jatkaa kertomistaan. Näin luotuun listapoijuun voidaan viitata uudelleen vain koskettamalla jotakin listan sormeaa, johon halutaan vielä palata. Samanaikaisesti

tuotettu lista muodostuu siten, että viittoja luo heti esimerkiksi neljän sormen listan, jonka hän esittelee koskettaen vuorotellen jokaista sormeaa. (Liddell, Vogt-Svendsen ja Bergman 2007: 189–200.)

Jokaisella kielellä on oma tapansa tuottaa lista: amerikkalaisessa ja norjalaisessa viittomakielessä listan luominen aloitetaan peukalosta (Liddell, Vogt-Svendsen ja Bergman 2007: 189), australialaisessa viittomakielessä lista voidaan aloittaa joko peukalosta tai etusormesta (Johnston ja Schembri 2007: 274). Ruotsalaisessa (Liddell, Vogt-Svendsen ja Bergman 2007: 189) ja suomalaisessa viittomakielessä lista aloitetaan useimmiten etusormesta, mutta on mahdollista aloittaa myös peukalosta (Varsio 2009: 45).

Teemapoijun tehtävänä on auttaa vastaanottajaa muistamaan tärkeä puheenaihe. Viittoja luo teemapoijun ei-dominoivalla kädellä osoittaen tietyn puheenaiheena olevan kohteen paikkaa ja jatkaa dominoivalla kädellä viittomistaan. (Liddell 2003: 242.) Tämä osoituksella tuotettava teemapoiju kantaa merkitystä niin kauan kuin osoitus pysyy (Liddell, Vog-Svendsen ja Bergman 2007: 205–206).

Fragmenttipoiju on kaksikätesen viittoman jäännös, joka jää paikalleen ei-dominoivaan käteen dominoivan käden jatkaessa viittomista, tuottaessa yksikätesisiä viittomia. (Liddell 2003: 248). Useimmiten viittoja luo myös katseen fragmenttipoijuun (Liddell, Vog-Svendsen ja Bergman 2007: 208), mutta esimerkiksi suomalaisessa viittomakielessä ei aina katsottu tai osoitettu näihin poijuihin (Varsio 2009: 44). Dominoivalla kädellä voidaan edelleen osoittaa fragmenttipoijua, kun halutaan palata kyseiseen asiaan (Liddell, Vog-Svendsen ja Bergman 2007: 208).

Osoittava poiju tuotetaan myös etusormella kuten teemapoiju, mutta eron tähän tekee se, että osoittava poiju ei tuo lisätietoa eikä kannan merkitystä eikä siihen voi kohdistaa muita viittomia, kuten esimerkiksi listapoijuun voi (Liddell 2003: 250; Liddell, Vog-Svendsen ja Bergman 2007: 212). Liddellin (2003: 251) yhdessä kuvaesimerkissä viittoja oli luonut osoittavan poijun suunnaten sen viittomatilaan sinne, josta sillä hetkellä oli puhe. Ei-dominoivalla kädellä tuotettu osoittava poiju oli esillä muutaman viittoman ajan, jotka viittoja tuotti dominoivalla kädellään ja tämän jälkeen osoittava poiju hävisi. Osoittavan poijun tehtävänä on ainoastaan osoittaa juuri sillä hetkellä tärkeää puheenaiheena olevaa kohdetta.

Sidoksisuuden näkökulmasta on mainittu, että etenkin listapoijut voisivat toimia sidoksisuutta tuovina keinoina (Johnston ja Schembri 2007: 274; Varsio 2009: 46). Muiden poijujen merkitystä sidoksisuutta tuovina elementteinä ei ole toistaiseksi tutkittu.

3.1.2 Ellipsi ja substituutio

Kielellisen yksikön poisjättämistä tai sanan korvaamista toisella yksiköllä voi esiintyä myös viitotuissa kielissä. Tästä on huomioita etenkin australialaisessa viittomakielessä, jossa ellipsin esiintyminen on yleistä. Ellipsiä esiintyy silloin, kun jokin tarkoite on jo vastaanottajalle tiedossa aiemmista ilmauksista ja se voidaan jättää toistamatta. Esimerkiksi verbien yhteydessä verbin argumentit, tekijä ja kohde, voidaan jättää mainitsematta silloin kun ne ovat selvästi tiedossa. Ellipsiä voi esiintyä myös roolinvaihdon yhteydessä, jolloin viittoja ottaa jonkin toisen hahmon roolin ja kertoo tämän näkökulmasta jostakin toiminnoista. Tällöin jää usein viittoen mainitsematta uudelleen itse tekijä, koska se ilmenee roolin kautta selkeästi vastaanottajalle. (Johnston ja Schembri 2007: 208, 275.)

Suomalaisessa viittomakielessäkin viittomien pois jättäminen on mahdollista. Jantunen (2008b: 111–112) on havainnut kaksipaikkaisen verbaalin ydinargumenttien poisjäämisen tutkiessaan pidempiä ilmaisukokonaisuuksia. On mahdollista jättää esimerkiksi kohde mainitsematta, kun asiayhteys on vastaanottajalle tiedossa. Näiden argumenttien poisjääminen luo tekstuaalista sidoksisuutta.

Substituutio ilmenee, kun jokin kielellinen yksikkö korvataan toisella. Myös viitotuissa kielissä jotkin viittomat voidaan korvata toisella viittomalla, jotka kuitenkin viittaavat korvattavaan asiaan. Esimerkkinä tästä on seuraava glossattu lause:

FINISH SELL OLD CAR. NOW PRO-1 LOOK-FOR OTHER.

I've sold my old car. I'm looking for another one now. (Johnston ja Schembri 2007: 275).

Suomennos: Olen saanut myytyä vanhan autoni. Nyt etsin jotakin toista.

Yllä olevassa esimerkkilauseessa nominaali vanha auto (OLD CAR) on korvattu nominaalilla muu (OTHER). Viittoja viittaa viittomalla OTHER autoon, jota on nyt etsimässä *vanhan autonsa* tilalle. (Johnston ja Schembri 2007: 275.) Suomalaisessa viittomakielessä ei toistaiseksi ole tutkittu substituution olemassa oloa sidoksisuuden näkökulmasta.

3.2 Leksikaaliset sidoskeinot

Kieliopillisten sidoskeinojen lisäksi on myös leksikaalisia sidoskeinoja, joihin liittyy sanojen toistaminen tai tiettyjen samojen aihepiirien sanojen yhdessä esiintyminen eli kollokaatio (Halliday and Hasan 1976: 278, 284). Viitotuissa kielissä sidoksisuutta voidaan luoda myös viittomien toistamisella (Winston 1991: 398) sekä samaan leksikaaliseen aihepiiriin kuuluvien viittomien käyttämisellä (Johnston ja Schembri 2007: 228, 276–277). Australialaisessa viittomakielessä voi esiintyä viittoman toistamista ja kollokaatiota. Viittoman toistaminen jakautuu joko viittoman toistamiseen tai synonyymien käyttöön. (Johnston ja Schembri 2007: 276–277) Täydelliset synonyymit ovat kuitenkin harvinaisia. Australialaisessa viittomakielessä on synonyymejä esimerkiksi viittomille SININEN, ÄITI sekä KYLLÄ-viittomalle. KYLLÄ-viittoman synonyymi on sormitettu *kyllä*-sana (Johnston ja Schembri 2007: 230).

Myös kollokaatiota esiintyy australialaisessa viittomakielessä tehdyssä tutkimuksessa, jossa ilmeni saman aihepiiriin kuuluvien viittomien käyttöä kuten koulu (SCHOOL), poika (BOY), opettaja (TEACHER), puutyö (CARPENTRY), työ (WORK) ja oppia (LEARN). Nämä kaikki kuuluivat samaan leksikaaliseen aihepiiriin, koulumaailmaan, joten niiden voidaan odottaa esiintyvän samassa kontekstissa. (Johnston ja Schembri 2007: 276–277.)

3.3 Diskurssimerkitsimet

Diskurssimerkitsimiä esiintyy myös viitotuissa kielissä ja niiden tehtävänä on yhdistää tekstin kappaleita toisiinsa. Viitotuissa kielissä diskurssimerkitsimet voivat esiintyä manuaalisesti, non-manuaalisesti ja spatiaalisesti. (Metzger ja Bahan 2001: 131–133.) Suomalaisessa viittomakielessä diskurssimerkitsimiä on tutkittu jonkin verran (Laine 2010). Laineen (2010) tutkimuskohteena oli viittomakielinen luento ja hänen aineistossaan esiintyi runsaasti tekstuaalista merkitystä kantavia diskurssimerkitsimiä. Ne toimivat tekstien aloittavina, linkittävinä, lopettavina tai tiivistävinä merkitsiminä ja esiintyivät suurimmaksi osaksi manuaalisina. Esimerkiksi manuaaliset merkitsimet NYT ja SITTEN aloittavat tekstikokonaisuuksia, MYÖS linkittää niitä toisiinsa ja SELLAISEN-KOKONAISUUS lopettaa ne. Manuaalisten merkitsimien lisäksi esimerkiksi non-manuaalisena tekstuaalisena merkitsimenä toimii silmien siristys, joka

aloittaa tiivistyskokonaisuuden. Tekstuaalisena spatiaalisena diskurssimerkitsimenä toimii esimerkiksi jalan siirtäminen eteenpäin, joka merkitsee kokonaisuuden loppumista. (Laine 2010: 77–79.)

Australialaisessa viittomakielessä konjunktiot BUT (mutta), SO (niin), THEN (sitten) ja COINCIDENCE (samanaikaisesti) toimivat sidoskeinoina yhdistäessään lauseita toisiinsa (Johnston ja Schembri 2007: 275–276). Viittomien suomenkielisessä käännöksessä on käytetty viittaavana apuna australialaisen viittomakielen verkkosanakirjaa.³

Tämän pro gradu-tutkimuksen tarkoituksena on keskittyä erityisesti kieliopillisten sidoskeinojen esiintymiseen suomalaisella viittomakielellä tuotetuissa asiateksteissä. Tarkastelen, kuinka osoitusta käytetään uudelleen viittauskeinona sekä verbin liikkeen muuntelua, kuvailevien viittomien käyttöä, roolinvaihtoa ja poijujen merkitystä sidoksisuutta tuovina keinoina. Tarkastelen lyhyesti myös ellipsin ja substituution mahdollista ilmenemistä suomalaisessa viittomakielessä.

³ Auslan signbank, australialaisen viittomakielen verkkosanakirja <http://www.auslan.org.au/>

4 KIELIOPILLISET SIDOSKEINOT KAHESSA ASIATYYLISESSÄ TEKSTISSÄ

4.1 Aineisto ja sen käsittely

Olen valinnut pro gradu -työni tutkimusaineistoksi kaksi asiatyylistä monologista tekstiä, jotka oli alun perin kuvattu muuhun kuin tutkimuskäyttöön. Toinen teksteistä oli alkutalvesta 2010 internetissä Kuurojen Liitto ry:n viittomakielisessä netti-tv:ssä (www.kl-deaf.fi) ja on tyyliltään tiedotusteksti, jonka tarkoituksena oli tavoittaa useampi viittomakielinen katselija. Sain tämän tekstin suoraan viittojalta itseltään. Toisen aineiston teksti on viittomakielinen essee, jonka sain Jyväskylän yliopistolta tutkimuskäyttöön. Pyysin erikseen tehtävän tekijältä lupaa käyttää hänen viittomaansa materiaalia tätä tutkimusta varten. Molempien aineistojen viitotjat ovat kuuroja, äidinkieleltään viittomakielisiä. Toisen äidinkieli on suomalainen viittomakieli ja toinen on oppinut suomalaisen viittomakielen vieraana kielenä, mutta on sujuva suomalaisessa viittomakielessä.

Tässä tutkimuksessa halusin käyttää valmiita, alun perin muuhun tarkoitukseen tehtyjä tekstejä. Näin en voinut tietoisesti vaikuttaa informanttien tuottamaan tekstiin. Autenttisista teksteistä saa luonnollisemman kuvan tekstin rakentumisesta ja ne sopivat paremmin tekstilingvistiikan tutkimukseen.

Tutkimusaineistoista toinen teksti oli muodoltaan tiedotusteksti ja toinen oppimistehtävä. Käytän näistä aineistoista termiä tiedoteaineisto ja tehtäväaineisto. Suomalaisessa viittomakielessä ei ole vielä tutkittu tekstityylejä ja niiden rakenteita, joten en voi täysin varmasti väittää, että aineistoni ovat tyyliltään sellaisia kun sanon niiden olevan. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tyylilaji ole olennainen seikka, vaan enemmänkin se, että molemmat ovat monologisia tekstejä eivätkä esimerkiksi vuorovaikutuksellisia dialogisia tekstejä, joissa keskustelukumppani voisi vaikuttaa tekstin tuottamistapaan.

Käsittelin aineistot ELAN-ohjelman (the Eudico Linguistic Annotator) versiolla 3.8.1. ELAN-ohjelma on kehitetty Max Plank Instituutissa Alankomaissa ja se sopii hyvin viittomakielten tutkimukseen ja on ladattavissa ilmaiseksi internetistä (<http://www.lat-mpi.eu/tools/elan/download>).

Kuva 2: ELAN-litteraatti.

ELAN-ohjelmassa video on ohjelman vasemmassa yläkulmassa, kuten kuvassa 2 näkyy, ja sen viereen saa näkyville tietyn rivin kaikki merkinnät, joita haluaa tarkastella tarkemmin. Esimerkiksi kuvassa (2) näkyy dominoivan käden merkinnät (dom. käden glossit). Jokainen merkintä on numeroitu, jolloin niiden kokonaislukumäärä saadaan selville, ja merkintärivin perässä on tarkat aikatiedot, milloin kyseinen ilmiö esiintyy, esiintymisen alkamis- ja päättymisaika sekä kesto. Kuvan ja merkintäikkunan alapuolella on aikajana. Aikajanan alle vasemmalle puolelle tutkijat voivat luoda erilaisia rivejä sen mukaan, mitä haluavat merkitä aineistosta. Itse muodostin tässä aineistossa rivit erityisesti dominoivalle kädelle, ei-dominoivalle kädelle, pään asennolle, keholle ja silmille. Nämä olivat tärkeimmät rivit, joiden pohjalta tein analyysia. Näiden lisäksi loin lukuisia muita rivejä, jotka auttoivat analyysivaiheessa hahmottamaan tekstiä ja sidoskeinoja, kuten viittomien paikannuksia, viittoman liikejuuria, kommentteja, tekstipätkiä ja tekstikokonaisuuksia. Paikannusrivin tehtävänä oli havainnollistaa, jos jokin viittoma tuotettiin selvästi esimerkiksi viittojasta katsoen vasemmalla tai oikealla tai huomattavasti eteenpäin tai taaksepäin. Kuitenkin työn edetessä päädyin lisäämään myös suoraan dominoivan käden riville glossattujen viittomien perään viittoman tuottamispaikan numeron, jonka toteutin Rissasen (1985: 18) laatiman viittomatilakuvion mukaan (liite 1). Viittomien paikkojen numerointi suoraan glossatun sanan perään auttoi kartoittamaan viittomien esiintyvyyttä ja niiden tuottamispaikkoja

viittomatilassa. Viittomien paikkojen numerointi on tässä työssä enemmänkin suuntaa antava, sillä videomateriaaleissa kolmiulotteisuus katoaa ja joidenkin paikkojen numerointi (esimerkiksi ero paikan 3 ja 5 tai 4 ja 6 välillä) oli hankalaa.

Annotoin molemmista aineistoista kokonaan dominoivan ja ei-dominoivan käden viittomat. Tehtäväaineisto oli kokonaisuudessaan pituudeltaan 24 minuuttia ja jätin sen alusta huomioimatta vain tietyt tehtävälle ominaiset piirteet kuten nimen ja päivämäärän esittelyyn. Tiedoteaineisto oli pituudeltaan 4 minuuttia ja 23 sekuntia ja tämän annotoin alusta loppuun. Tekstilingvistiikkaan liittyvää tutkimusta tehdessä, varsinkin jos aiheena on sidoksisuus, on tärkeää annotoida koko aineisto, koska teksti kokonaisuudessaan rakentuu alusta loppuun asti.

4.2 Aineistosta poimitut kieliopilliset sidoskeinot

Tämän tutkimuksen aineistot olivat erinomaisia autenttisesti sekä laajasti tuotettuja tekstejä, jotka tarjosivat tutkimukselle hyvät lähtökohdat. Laaja aineisto voi olla myös ongelmallinen, sillä tässä tutkimuksessa pohdittavaa tuotti se, miten saisin koko aineistosta kattavasti tuotua esille löydetyt tutkimustulokset. Olen joutunut tarkastelemaan laajaa aineistoa tarkasti ja rajaamaan käytettävissä olevia tekstejä sopiviin kokonaisuuksiin. Halusin kuitenkin välttää käyttämästä tutkimuksessani tarkkoja määrällisiä lukumääriä tiettyjen sidoskeinojen esiintyvyydestä, koska tarkoitukseni ei ollut tarkastella niiden yleisyyttä vaan enemmänkin niiden olemassa olon merkityksellisyyttä viitotussa tekstissä.

Tarkastellessani aineistoja, löysin molemmista selvästi keskeisimmät teemat, joita viittoja käsittelee koko tekstinsä ajan. Tehtäväaineistossa ydinteemana oli vertailu sosiolingvistiikan ja kielen lingvististen piirteiden välillä. Näistä kahdesta näkökulmasta hän pohti, mitä kieli on. Tiedoteaineistossa keskeisin teema oli Malminharjun myyminen, jonka myymistä Kuurojen Liiton hallitus ehdotti. Tekstissä käsiteltiin myös Malminharjun kustannuskysymyksiä. Kun otin lähtökohdaksi tarkasteluun keskeisimmät pääteemat ja niiden ympärillä esiintyvät tekstit, sain rajattua aineistoa tarkempaan tarkasteluun sopivammaksi. Rajasin esimerkiksi tehtäväaineistoa siten, että tarkastelin tarkkaan keskeisimpien teemojen yhdessä esiintymistä sekä etsin näiden yhteydessä käytettyjä kieliopillisiä sidoskeinoja. Tekstipätkien valitseminen tutkimukseen ei ollutkaan kovin yksinkertaista. Samalla pohdin tutkijan vaikutusta

tutkimustuloksiin ja esimerkkitapauksien valikoimiseen. Kuitenkin täytyy muistaa, että tutkimusaineistot ovat alkujaan kuvattu muuhun tarkoitukseen eikä ole tutkijana millään tavalla vaikuttanut niiden sisältöön tuottamisvaiheessa. Tutkimuksen edetessä aineistosta löytyi hyviä tekstikokonaisuuksia, jotka eivät varsinaisesti käsitelleet pääteemoja, mutta niissä esiintyi hyviä sidoskeinoja, joten nekin tulivat mukaan tarkempaan tarkasteluun.

Olen jaotellut tutkimuksessa esiin tulleet referentiaaliset sidoskeinot seuraavien kategorioiden alle: osoitukset uudelleen viittauksen keinona, verbin liikkeen muuntelu, kuvailevat viittomat, roolinvaihto ja poijut. Näiden lisäksi olen tuonut esille muutamia löydöksiä ellipsistä ja substituutiosta. Kaikki aineistossa käytetyt esimerkkikokonaisuudet löytyvät kokonaisuudessaan glossattuina still-kuvineen liitteistä (liitteet 3–9), jotta lukijakin saisi kokonaiskuvan tekstikokonaisuudesta. Kategorioiden alle tuloksien esittelyjen yhteyteen on poimittu vain muutamia katkaistuja esimerkkejä kokonaisuudesta havainnollistamaan käsittelyssä olevaa kategoriaa. Käytän tuloksien esittelyssä still-kuvia, koska pelkästään suomenkielisesti glossaamalla on mahdotonta saada riittävän hyvin havainnollistettua samanaikaisesti viittomien paikannukset, liikejuuret, katset sekä kehon asennot. Kuvien yhteydessä käytetyt merkinnät on selitetty liitteessä 2.

4.2.1 Referentiaaliset sidoskeinot

4.2.1.1 Osoitukset uudelleen viittauksen keinona

Osoituksella, joka yleensä tuotetaan viittojan dominoivan käden etusormella, voidaan helposti viitata uudelleen johonkin puheenaiheena olevaan kohteeseen, jonka olemme jo maininneet ja paikantaneet viittomatilaan. Molemmista aineistoista löytyi useita esimerkkejä, joissa osoitusta käytettiin uudelleen viittauksen keinona.

Anaforiset osoitukset

Aineistosta löytyi selviä esimerkkejä, joissa puhtaasti pelkästään osoituksella viitattiin jo mainittuihin asioihin. Osoitukset olivat usein sellaisia, jotka esiintyivät lähes välittömästi sen jälkeen, kun niiden kohteet olivat ensimmäisen kerran mainittu tekstissä. Alla oleva esimerkki (1) on kokonaisuudestaan liitteessä 3: 3a.

Esimerkki 1: Uudelleen osoitus kahteen mainittuun asiaan

KUINKA

OS-3_anaforinen

OS-4_anaforinen

MOLEMMAT-3-4

eteen-----

YHTEYS

Yllä oleva esimerkki (1) kuvastaa anaforista viittausta. Osoitus kantaa selvästi jotakin merkitystä, jota emme pysty tulkitsemaan, ellemmme tiedä, mihin asiaan viittoja osoituksella viittaa. Kyseisessä esimerkissä viittoja pohtii *näiden kahden asian välistä suhdetta*. Nämä kaksi puheenaiheena olleet kohteet esiintyivät ensimmäisen kerran juuri ennen esimerkin (1) ilmauskokonaisuutta. Joten viittoja pystyi helposti pelkästään osoituksella viittaamaan uudestaan näihin puheenaiheena oleviin kohteisiin. Kyseisessä esimerkissä viittoja viittaa oikealle puolelleen suuntautuvalla osoituksellaan *kielen rakenteeseen* ja vasemmalle puolelle suuntautuvalla osoituksellaan *sosiaaliseen rakenteeseen*. Viittojan katse seuraa tiiviisti osoitusta, hän katseellaan ikään kuin korostaa niitä aiheita, joihin haluaa osoituksellaan viitata.

Alla on esimerkki (2), jossa on esitetty kaksi esimerkkitapausta anaforisista osoituksista. Esimerkki 2a on kokonaisuudessaan liitteessä 3: 3d ja esimerkki 2b liitteessä 6.

Esimerkki 2: Aineistossa esiintyneitä anaforisia osoituksia

2a: Kielen rakenteen ja sosiaalisen rakenteen välinen suhde

katse eteen alas----- vasemmalle----- eteen alas-----

PI

OS-3_anaforinen

OS-4_anaforinen

SUHDE

2b: Mandariinikiina ja kantoninkiina

-oikealle alaviistoon--- katse vasemmalle----- alas-----

dom: OS-3_anafor

siirtymä

OS-4_anafor

OS-3_anafor

ei-dom: OS-4_teemapoiju-----

Esimerkki (2) antaa hyvän kuvan anaforisten osoitusten olemassa olost. Jokainen osoitus on tuotettu etusormella ja jokainen osoitus viittaa sellaiseen aiheeseen, joita tekstissä on jo käsitelty. Osoitusten kohteiden tulee olla lukijalle tiedossa, ennen kuin pelkästään osoituksia voidaan käyttää sujuvasti viitotuissa teksteissä. Osoituksen käyttäminen säästää viittojalta resursseja, kun hänen ei tarvitse jatkuvasti toistaa samoja asioita vaan riittää, että niihin viittaa uudelleen pelkästään osoittamalla.

Esimerkki 2a poikkeaa hieman esimerkeistä 1 ja 2b. Kyseinen esimerkki (2a) esiintyi selvästi omana ilmaisukokonaisuutena, jonka viittoja aloitti selvän tauon jälkeen. Selvällä tauolla viitataan sellaiseen tapahtumaan, jossa viittoja oli laskenut kätensä alas. Tämä vaatii vastaanottajan muistikapasiteettia hieman enemmän, jotta varmasti tiedostaa, mihin asiaan viittoja osoituksillaan viittaa. Se vaatii myös sen, että viittoja on esitellyt asiansa selkeästi ja puheenaiheena olevilla kohteilla on omat

viittomatilansa. Muut esimerkkitapaukset (1 ja 2b) esiintyvät sujuvasti tekstissä pienien taukojen siivittämänä.

Aineistossa esiintyi lukuisia esimerkkejä sellaisista anaforisista osoituksista, jotka esiintyivät verbi-viittomien jälkeen. Nämä verbi-viittomat olivat useimmiten sellaisia, jotka liikkuvat viittomatilassa aiheiden välissä, eli tyyppin 2 verbaaleja. Tyyppin 2 verbaalit vaativat sen, että puheenaiheena olevat kohteet tulee olla mainittuna tekstissä. Myös tyyppin 1 verbaalin jälkeen voi esiintyä osoituksia (esimerkki 3: MYYDÄ). Tyyppin 1 verbaaleista tekijä ja kohde eivät tule samalla tavalla esille kuten tyyppin 2 verbaaleissa. (Jantunen 2010: 69.) Aineistoissa esiintyi tapauksia, joissa verbi-viittoma suunnattiin kohti puheenaiheiden tilaa ja niitä seurasi myös pelkkä osoitus ilman puheenaiheena olevan kohteen toistamista. Tiedoteaineistosta löytyi hyvä esimerkki verbi-viittomien jälkeen esiintyvistä osoituksista. Esimerkki 3 on kokonaisuudessaan liitteessä 4: 4a.

Esimerkki 3: Osoitukset verbi-viittomien jälkeen

katse oikealle--- katse oikealle----- eteen-----

NYT

ESITTÄÄ-1-5

OS-5_anaforinen

oikealle----- eteen-----

MYYDÄ-3

OS-5_anafoinen

Katsoessamme kyseistä esimerkkiä (3), joka alkaa ilmauksesta NYT ja verbi-viittomien jälkeen viitataan osoituksella oikealle, emme voi tietää, mihin asiaan viittoja viittaa, ellemmme tiedä, mikä puheenaihe oli paikannettuna viittojan oikealle puolelle. Mutta katsoessamme liitettä 4: 4a, meille selviää heti, että viittoja viittaa Malminharjuun,

jonka oli tekstinsä alussa paikantanut oikealle puolelleen. Joten esimerkki (3) todistaa, että kyseisillä verbi-viittomia seuraavilla osoituksilla on oltava jonkinlainen merkityksellinen tehtävä, jonka tulkitseminen vaatii vastaanottajalta ennakkotietoa siitä, mitä tekstissä on aikaisemmin sanottu. Emme voi pelkästään esimerkin (3) nähtyämme tietää, mihin asiaan liittyen on annettu esitys sen myymisestä.

Tarkastellessani sitä, että osoitukset esiintyvät verbi-viittomien jälkeen, tulee väistämättä mieleen suomalaisessa viittomakielen tutkimuksissa mainitut kaksoisosoitukset. (Rissanen 1998: 208–210; Jantunen 2007: 128–130). Kyseinen esimerkki (3) vahvistaa Jantusen (2007: 128–130) ajatusta siitä, että suomalaisessa viittomakielessä esiintyvällä kaksoisosoituksella on koheesiota tuova merkitys, mikäli tarkastelemme asiaa sidoksisuuden näkökulmasta. Esimerkin (3) alussa viittoja tuotti puheenaiheena olevan kohteen *Malminharjun* viittomat ja osoituksella paikansi tämän oikealle puolelleen. Välittömästi tämän jälkeen hän osoitti uudelleen kyseistä tilaa molempien verbiviittomien jälkeen (kts. liite 4: 4a). Kyseisessä esimerkissä osoitus ikään kuin korostaa kyseen olevan nimenomaan Malminharjuun kohdistuvasta esityksestä ja sen myymisestä. Joten osoituksen esiintyminen verbi-viittoman jälkeen tuo tekstiin tietynlaista koheisiivisuutta ja viittojan ei tarvitse toistaa puheenaiheena olevaa kohdetta uudelleen.

Schiffrin (1987: 9) on todennut, että pelkästään sidoskeinot eivät yksinään voi luoda merkitystä tekstiin, vaan ne toimivat ikään kuin avaintekijöinä puhujan ja kuulijan välillä heidän luodessaan yhdessä tekstiä, missä nämä avaintekijät saavat lopullisen merkityksensä. Tähän ajatukseen pohjaten voidaan ajatella, että pelkästään osoitus ei yksinään voi koskaan kantaa minkäänlaista merkitystä (poikkeuksena minuun ja sinuun viittaavat deiktiset osoitukset), vaan niiden merkitys muodostuu aina viittojan ja vastaanottajan tulkintojen pohjalta. Tekstiä tulee siis tarkastella laajempina kokonaisuutena, jolloin erityisesti osoitukset saavat merkityksensä etenkin sidoskeinoina.

Osoitukset ennen puheenaiheena olevan asian toistamista

Aineistossa oli useita osoituksia, jotka esiintyivät välittömästi ennen jo mainittua kohdetta. Tässä yhteydessä tarkoitan sellaisia puheenaiheena olevia kohteita, jotka viittoja oli jo maininnut ja parhaillaan käsitteli niitä. Viittoja saattoi uudelleen mainita puheenaiheen kohteena olleita aiheita viittomalla ne uudestaan ja niiden yhteydessä useimmiten esiintyi osoitus. Osoitusta ei välttämättä esiintynyt aiheen esiintyessä ensimmäisen kerran, mutta uudelleen esiin tullessa osoitus oli useimmiten mukana.

Tällaiset osoitukset olivat hankalia luokitella, ovatko ne semanttisesti uudelleen viittauksia (vrt. anaforinen osoitus), vai korostavatko ne viittoman paikkaa viittomatilassa kantamatta mitään muuta lisämerkitystä (deiktinen osoitus). Viitotuissa kielissä on luonnollista, että osoitukset esiintyvät tarkoitteidensa yhteydessä, mutta kun asiaa tarkastellaan sidoksisuuden näkökulmasta, ei olekaan ihan helppo luokitella osoituksen merkitystä. Esimerkkejä tällaisista osoituksista ovat alla olevat kuvasarjat, joihin olen poiminut pari esimerkkiä etenkin pääteemojen ensimmäisen esiintymiskerran jälkeen esiintyneitä toistoja. 4a on kokonaisuudessaan liitteessä 3:3b ja 4b liitteessä 4: 4c.

Esimerkki 4: Osoitukset ennen puheenaiheen toistamista

4a: Sosiaalinen rakenne vaikuttaa kielen käyttöön

katse vasemmalle-----

OS-4

SOSIAALINEN-4

RAKENNE-4

katse eteen oikealle-----

VAIKUTTAA-4-3

OS-3

katse eteen-----

KIELI-3

KÄYTTÖ-3

4b: Hallituksen esitys Malminharjuun liittyen

OS-4

HALLITUS-4

OMA-4

ESITYS-4-5

OS-5

MALMINHARJU

Esimerkin 4a vastaavia tapauksia on useita liitteessä 3. Jo pääteeman ensimmäisen esiintymiskerran jälkeen viittoja käytti aina osoitusta ennen pääteeman toistamista. Vastaavanlainen osoitus toteutui systemaattisesti koko esimerkkikokonaisuuden (liite 3) aikana lukuun ottamatta liitteessä 3 olevaa 3d esimerkkiä, jossa viittoja käytti puhtaasti anaforista osoitusta. Samankaltainen ilmiö toteutui myös tiedoteaineistossa (esimerkki 4b), kun katsotaan liitettä 4 kokonaisuudessaan. Sidoksisuuden näkökulmasta, mikäli meillä on jo tiedossa puheenaiheena olevat kohteet ja niiden paikat, olisi pelkästään osoitus riittänyt viittaamaan puheenaiheena olevaan kohteeseen ilman että kyseinen viittoma täytyisi toistaa. Liddell (2003: 197) on kuitenkin maininnut, että vastaanottajan muistikapasiteetin vuoksi viittoja voi tuottaa osoituksen tueksi puheenaiheena olevan kohteen viittoman uudelleen. Herääkin kysymys, tuotetaanko tässä yhteydessä puheenaiheena olevien kohteiden viittomat uudelleen ainoastaan muistintueksi. Jos tuotetaan, onko osoituksilla tällöin sidoksisuutta tuova merkitys, vai korostavatko ne viittoman paikkaa tilassa. Leksikaalisiin sidoskeinoin kuuluu myös sanojen toistaminen, joten voidaan pohtia, toteutuuko tässä tapauksessa sekä kieliopillinen sidoskeino (osoitus) että leksikaalinen sidoskeino (aiheen toisto). Vai olisiko osoituksella kieliopillinen ja sen kohteen toistolla jonkinlainen lukijaystävällinen tehtävä, joka johdattelee luontevasti lukijaa siirtymään seuraavaan puheenaiheena olevaan kohteeseen.

4.2.1.2 Verbin liikkeen muuntelu

Verbien liikesuunnat tuovat sidoksisuutta tekstiin, kuten Johnston ja Schembri (2007: 272) ovat esittäneet. Myös tämän tutkimuksen molemmista aineistoista oli lukuisia esimerkkejä puheenaiheena olevien kohteiden välillä liikkuvista verbeistä. Verbien alkupisteet viittaavat yleensä tekijään ja loppupisteet kohteeseen (Jantunen 2003: 101), joten ennen kuin verbiä voidaan käyttää, tulee puheenaiheena olevien kohteiden olla jo mainittuna viitotussa tekstissä. Verbien liikkeiden suunnan muuntelulla muutetaan olennaisesti myös merkitystä.

Alla on esimerkki (5), joka sisältää neljä esimerkkiä eri teksteistä. Esimerkki 5a esiintyy kokonaisuudessaan liitteessä 3: 3b, 5b liitteessä 3: 3c, 5c liitteessä 5, 5d liitteessä 6, 5e liitteessä 4: 4b ja 5f liitteessä 7.

Esimerkki 5: Esimerkkejä verbien liikkeiden muuntelusta

5a: Sosiaalisen rakenteen vaikuttaminen kielen käyttöön

katse vasemmalle katse eteen oikealle-----

RAKENNE-4

VAIKUTTAA-4-3

OS-3

5b: Kielenkäytön vaikuttaminen sosiaalisen rakenteen muuttumiseen

----- katse vasemmalle-----

KÄYTTÖ-3

VAIKUTTAA-3-4

OS-4

5c: Vallin havainto

HUOMATA-2-4

5d: Kielitieteilijöiden näkökulma

katse vas. alaviistoon eteen----- katse alaviistoon

KIELI**TIEDE****IHMINEN****KATSOA-3-2**

5e: Kuurojen Liiton hallituksen esitys

ESITYS-4-3

5f: Kustannuksien maksaminen

OTTAA-6-2_kv**MAKSAA-2-5**

Esimerkeissä 5a ja 5b korostuu merkityksellisesti verbin liikkeen muuntelu, sillä molemmat esimerkit ovat VAIKUTTAA-verbistä, jonka merkitystä on muunneltu liikesuunnan muuttamisella. Esimerkissä 5a VAIKUTTAA-verbi liikkuu vasemmalta oikealle, jolloin se viittaa vasemmalla olevan asian vaikuttamista oikealla olevaan asiaan, tässä tapauksessa *sosiaalisen rakenteen* vaikuttamista *kielen käyttöön*. Esimerkissä 5b merkitys on vastaavasti päinvastoin. Vastaavia VAIKUTTAA-verbejä on esimerkkien 5a ja 5b lisäksi löydettävissä myös liitteestä 5. Niissä jokaisen merkitys riippuu aina siitä, mikä on viittoman alkupiste ja mikä loppupiste, sillä VAIKUTTAA-viittoman voidaan havaita liikkuvan muun muassa oikealta vasemmalle (esimerkki 5b), vasemmalta oikealle (5a), oikealta keskelle (liite 5), vasemmalta keskelle (liite 5). Näissä jokaisessa tapauksessa vaaditaan puheenaiheena olevien kohteiden olemassa olo, jotta voidaan tietää, *mikä* asia vaikuttaa ja *mihin*.

Esimerkit 5c ja 5d kuvastavat molemmat sellaista tapahtumaa, jossa kerrotaan jonkin henkilön näkökulmaa asiaan. Esimerkin 5c tapahtumassa vasemmalle paikannettu henkilö *Valli* oli havainnut, että amerikkalaisessa viittomakielessä esiintyvän *DEAF-viittomien* käyttöön vaikuttaa myös *sosiolingvistiset piirteet*. *DEAF-viittomat* oli tässä yhteydessä paikannettu viittojan eteen, *kielen lingvistiset piirteet* oikealle ja *sosiolingvistiset piirteet Vallin* tavoin viittojan vasemmalle puolelle. Esimerkissä 5c esiintyvä HUOMATA-2-4-viittoma kuvastaa *Vallin* näkökulmaa asiaan, sillä viittoman liike liikkuu keskeltä taaksepäin vasemmalle. Lisäksi viittojan keho on kallistuneena vasemmalle. HUOMATA-2-4-viittomakin tarvitsee jonkin alkupisteen (tässä tapauksessa *Deaf-viittomat*) ja loppupisteen (*Valli*).

Esimerkki 5d kuvastaa *kielitieteilijöiden* näkökulmaa *mandariinikiinaan* ja *kantoninkiinaan*. *Kielitieteilijät* oli paikannettu viittojan vasemmalle puolelle hieman ylemmäksi ja näin ollen KATSOA-3-2-viittoma alkaa sieltä ja kohdistuu viittojan eteen, jonne oli paikannettuna *mandariinikiina* ja *kantoninkiina*.

Esimerkki 5e kuvastaa *Kuurojen Liiton hallituksen* antamaa esitystä. *Hallitus* oli paikannettu viittojan vasemmalle puolelle ja *Malminharju* oikealle puolelle. ESITYS-4-3-viittoman liike liikkuu vasemmalta oikealle, joten sen merkitys on luonnollisesti tulkittavissa, että *Kuurojen Liiton hallitus* on antanut esityksen liittyen *Malminharjun* myymiseen.

Esimerkissä 5f huomio kiinnittyy MAKSAA-2-5-viittomaan, jolla viittoja kuvastaa *raha-automaattiyhdistykseltä* saatavalla *yleisavustuksella* maksamista. Viittoja oli paikannanut *raha-automaattiyhdistyksen yleisavustuksen* vasemmalle puolelleen ja *Malminharjun* oikealle puolelleen. Hän viittaa tässä tapauksessa *Malminharjun* kulujen

maksamiseen raha-automaattiyhdistyksen yleisavustuksella suunnatessaan MAKSAA-2-5-viittoman oikealle puolelleen, jonne *Malminharju* oli paikannettuna ja pitäen samalla kehonsa kallistuneena vasemmalle. Kuvaileva viittoma OTTAA-6-2_kv viittaa *raha-automaattiyhdistyksen yleisavustuksen* ottamiseen, jota kuvataan esimerkissä 6.

Kaikissa yllämainituissa esimerkkitapauksissa (5a-5f) korostuu se, että viittomien liikejuurien oikealla käytöllä säilytetään tekstin ymmärrettävyys ja viitataan oikeaan asiaan, josta parhaillaan on puhe. Kaikki verbi-viittomat vaativat sen, että viittoja on jo luonut tilaan puheenaiheena olevat kohteet ja ne ovat myös vastaanottajan tuoreessa muistissa. Väärään suuntaan verbin liikettä tehtäessä merkitys muuttuu merkittävästi ja tekstin sidoksisuus kärsii, tai vastaavasti, mikäli liike aloitetaan merkityksettömästä tilasta (tila, johon ei ole paikannettu mitään teemaa) ja lopetetaan toiseen merkityksettömään tilaan. Esimerkiksi jos viittoja on paikantanut vasemmalle ja oikealle puheenaiheena olevat asiat ja tuottaa verbi-viittoman, jonka alkupiste onkin aivan viittojan edessä ja loppuu kauemmaksi viittojan eteen, herää välittömästi kysymys siitä, kuka teki ja mitä, sillä verbin alku- ja loppupisteiden merkitykset eivät tällaisessa tapauksessa ole tiedossa.

4.2.1.3 Kuvailevat viittomat

Molemmat aineistot olivat asiatyylisiä, joten niissä esiintyi huomattavasti vähemmän kuvailevia käsimuotoja kuin esimerkiksi kerronnallisissa tarinoissa. Tiedoteaineistosta löytyi hyvä esimerkki, jossa käytettiin kuvailevaa käsimuotoa. Tämä tapaus on esitetty esimerkissä 6, ja siinä viittoja kuvasti *raha-automaattiyhdistykseltä* otettavaa *yleisavustusta* ja viittoja käytti tässä yhteydessä OTTAA-6-3-viittomaa, jonka käsimuotoa oli muunneltu tarkoitukseen sopivaksi. Kyseinen esimerkki (6) on kokonaisuudessaan liitteessä 7.

Esimerkissä (6) viittoja oli kertomuksensa alussa paikantanut *raha-automaattiyhdistyksen* vasemmalle puolelleen ja *Malminharjun* kunnostuksen oikealle puolelleen. Hän kertoi, ettei raha-automaattiyhdistyksen avustusta enää voida käyttää *Malminharjun* kunnostuksen ylläpitoon. Viittoja käyttää esimerkissä (6) kuvailevaa verbiä OTTAA-6-3, jonka käsimuoto kuvailee avustuksen ottamista ja liike avustuksen ottamista raha-automaattiyhdistykseltä *Malminharjun* kunnostukseen, sillä viittoman liike alkaa viittojan vasemmalta puolelta ja loppuu oikealle.

Esimerkki 6: Raha-automaattiyhdistyksen yleisavustuksen ottaminen

ENÄÄ

EI-VOIDA

KÄYTTÄÄ

YLEISAVUSTUS

OTTAA-6-3_kv

Esimerkissä (6) korostuu sekä OTTAA-viittoman käsimuoto että liikejuuri. Kuvaileva käsimuoto kuvastaa ikään kuin rahatukun pitelemistä. Tämän rahatukun suuruuden määrittelyminen käsimuodon perusteella perustuu osittain myös vastaanottajan tulkintaan viittojan lisäksi. Viittoman liikejuuren alkupiste viittaa raha-automaattiyhdistykseen, josta kyseinen yleisavustus otetaan. Ja viittoman loppupiste viittaa Malminharjuun, eli avustuksen vastaanottajaan. Tässä ilmauksessa viittoja ei toista ollenkaan viittomaa RAHA-AUTOMAATTIYHDISTYS verbi-viittoman OTTAA yhteydessä, koska oli jo maininnut sen tekstinsä alussa. Tähän viitattiin ainoastaan yleisavustusta kuvaavan OTTAA-viittoman liikejuurella. Verbi-viittoman alkupiste on suuressa roolissa, sillä mikäli OTTAA-viittoman alkupiste olisi muualla kuin siellä, minne raha-automaattiyhdistys oli paikannettuna, niin merkitys muuttuisi olennaisesti tässä yhteydessä. Tai vastaavasti tekstin kohesiivinen rakenne kärsisi ja vastaanottaja joutuisi tarkistamaan, *mitä* otettiin ja *keneltä*. Esimerkissä esiintyvä OTTAA-viittoma ei saa samanlaista merkitystä, jos tekstistä puuttuisi viittoma YLEISAVUSTUS, sillä OTTAA-viittoma kuvailee nimenomaan *yleisavustuksen* ottamista ja nämä yhdessä viittaavat *raha-automaattiyhdistykseen*.

4.2.1.4 Roolinvaihto

Roolinvaihdolla voidaan myös luoda sidoksisuutta tekstiin. Puhetta, ajatuksia ja toimintaa voidaan toistaa esimerkiksi suoran kerronnan tai epäsuoran kerronnan kautta. Suorassa kerronnassa toistetaan puheet, ajatukset tai toiminnot toisen henkilön näkökulmasta muodostaen kuvitteellinen tapahtumatilanne ja epäsuorassa pysytellään ulkopuolisena kertojana. On olemassa myös vapaata epäsuoraa kerrontaa, jossa viittoja voi osittain kertoa asioita toisen henkilön näkökulmasta ja samalla kuitenkin enimmäkseen pysytellä kertojana katsoen kameraan eikä kuvitteellisia olioita kohti. (Lukasczyk 2008: 97–98.) Vaikka molemmat aineistot olivat tyyliltään asiatyylisiä, oli pientä roolinottamista havaittavissa, sillä viittoja luonnollisesti muutamissa tapauksissa kallisti kehoaan kertoen esimerkiksi mitä jokin henkilö oli havainnut. Tällaiset esimerkit kuvastavat vapaata epäsuoraa ajatuksen kertomista (Lukasczyk 2008: 98) kun asiat kerrotaan jonkun toisen henkilön näkökulmasta ottamalla osittain toisen henkilön roolin ja kuitenkin katsoen samalla kameraan pysyen enemmänkin kertojana

Tehtäväaineistosta löytyi sellaisia vapaan epäsuoran kerronnan tapauksia, joissa viittoja käytti hyväkseen kehon kallistumista kuvatakseen hetken aikaa toisen henkilön näkökulmasta ajatuksia. Näissä myös pään asento kallistui. Alla on esimerkki 7, joiden a ja b osiot löytyvät kokonaisuudessaan liitteestä 5. Tässä esimerkissä viittoja kertoi, mitä *Valli* oli havainnut tutkiessaan Deaf-viittomien käyttöä. Viittoja oli paikantanut Vallin vasemmalle puolelleen, jonka voidaan huomata esimerkin 7a alussa (OS-4_paikannus + VALLI_vn) ja tämän jälkeen hänen kehonsa kallistui selvästi vasemmalle kertoessaan Vallin havainnoista.

Esimerkki 7: Vallin ajatukset

7a: Vallin huomiot

MUTTA

OS-4_paikannus

VALLI_vn

JO

OLI

HUOMATA-2-4 (Valli)

MYÖS

7b: Valli sanoo

KUURO (ASL)

SANOA_(Valli)

EI-OLLA

TOTTA

VAIN

Esimerkissä 7a näkyy, kuinka viittojan keho kallistuu vasemmalle hänen kertoessaan, mitä Valli oli huomannut. Viittoja on ikään kuin ottanut Vallin roolin, sillä HUOMATA-2-4-viittoman liike on myös keskeltä vasemmalle, kohti viittojaa. Kehon lisäksi myös pää on kallistuneena vasemmalle ja katse suuntaa viittoman HUOMATA-2-4 aikana alaspäin.

Esimerkki 7b esiintyy sen jälkeen kun viittoja on jo maininnut Vallin olemassa olon sekä paikantanut hänet vasemmalle puolelleen. Tässä esimerkissä (7b) on poikkeuksellista se, että viittoja ei toista tekijää, vaan ilmaisee tämän ainoastaan kallistaen kehoaan ja päättään vasemmalle samalla kun tuottaa SANOA-viittoman. Myös katse suuntaa SANOA-viittoman aikana ikään kuin ylhäältä alaviistoon, muuten viittoja katsoo kameraa kohti. Joten voimme viittojan kehon liikkeen ja katseen perusteella tulkita, että kyseessä on selvästi *Valli*, joka sanoo. Kyseisen esimerkkitekstin aikana vasemmalle oli Vallin lisäksi paikannettu myös sosiolingvistiset asiat, mutta tämä onkin abstraktimpi asia, joten luonnollisesti voimme olettaa inhimillisen olion, eli Vallin,

sanoneen jotakin.

Toinen esimerkki (8) vapaasta epäsuorasta kerronnasta löytyi myös tehtävääineistosta. Siinä viittoja kertoo *kielitieteilijöiden* näkökulmaa siihen, ovatko *mandariinikiina* ja *kantoninkiina* yksi sama kieli vai kaksi eri kieltä. Esimerkki 8 on kokonaisuudessaan liitteessä 6.

Esimerkki 8: Kielitieteilijöiden näkökulma

katse alaviistoon

(Wardhaugh 2006)

(Wardhaugh 2006)

(Wardhaugh 2006)

//

MUTTA

KIELI

TIEDE

katse alaviistoon-----

(Wardhaugh 2006)

(Wardhaugh 2006)

(Wardhaugh 2006)

(Wardhaugh 2006)

dom: IHMINEN KATSOA-3-2 _kv kielteinen ele

(Wardhaugh 2006)

(Wardhaugh 2006)

(Wardhaugh 2006)

(Wardhaugh 2006)

dom: OLLA KAKSI_nm ERI KIELI

Esimerkissä (8) viittoja ottaa vähäksi aikaa *kielitieteilijöiden* roolin kallistamalla kehonsa vasemmalle. Kehoaan kallistamalla vasemmalle KATSOA-3-2 viittoman aikana, viittoja samalla myös paikantaa *kielitieteilijät* vasemmalle, hieman ylemmäksi, sillä KATSOA-3-2-viittoman liike liikkuu ylhäältä alas, kohti *mandariinkiinan* ja *kantoninkiinan* tilaa. Tämän viittoman aikana viittojan katse on suunnattuna ylhäältä alas, joka vahvistaa roolin olemassa oloa. Viittojan jatkaessa *kielitieteilijöiden* näkökulmaa asiaan, hänen kehonsa on koko ajan kallistuneena vasemmalle, katseen

suunnatessa enimmäkseen kameraan päin. Tässä tapauksessa viittoja on hetkeksi ottanut heidän roolin ja pitää sitä yllä loppuun asti kertoessaan heidän näkökulmaa.

Esimerkit 7 ja 8 havainnollistivat että roolinvaihto, etenkin esimerkissä 7b, mahdollistaa sen, että viittojan ei tarvitse toistaa tekijää, vaan voi kehonsa asentoa muuttamalla ottaa toisen roolin ja kertoa asioita hänen näkökulmastaan pysytellen silti kertojan roolissa. Kehon kallistuminen pitää yllä näiden muiden ihmisten olemassa oloa samalla kun viittoja kertoo, mitä he ovat sanoneet. Roolinottaminen lisää tekstiin sidoksisuutta sekä sujuvuutta, kun turhat toistot voidaan jättää pois, ja roolilla ylläpidetään jonkin henkilön näkökulmaa tietyn ajan. Roolinvaihdolla on myös yhteyttä ellipsiin, eli viittoman poisjättämiseen. Tähän palataan tarkemmin luvussa 4.2.2.

4.2.1.5 Poijut

Johnston ja Schembri (2007: 274) ovat maininneet listapoijun olevan yksi yleisimmistä sidoskeinoista. Tämän tutkimuksen aineistoista löytyi listapoijujen lisäksi myös teema- ja fragmenttipoijuja. Listapoijuihin ei kuitenkaan kummassakaan aineistossa varsinaisesti viitattu uudelleen siten, että niiden merkitystä olisi pitänyt vastaanottajan kannalta muistaa merkittävästi. Havaittavissa oli ainoastaan listasormen uudelleen kosketus asian lopuksi ennen uuden listasormen kosketusta. Alla on esimerkki (9) kyseisestä ilmiöstä, joka on liitteessä 7 olevasta tiedoteaineiston tekstistä. Siinä viittoja luo listaa kertoessaan Malminharjun kustannuksista. Nämä listat tuotettiin yksitellen alkaen etusormesta. Liitteestä 7 nähdään, että viittoja kertoi ensimmäisen asiakokonaisuuden (ylläpitämisen, sähkö ja puhdistuskulut) ennen listan tuottamista. Vasta tämän ensimmäisen asiakokonaisuuden jälkeen hän muodosti ensimmäisen sormen listan koskettaen etusormeaan ja välittömästi tämän jälkeen tuotti toisen sormen listan. Esimerkki (9) kuvastaa toisen sormen listan käyttöön otosta ja siihen uudelleen koskettamisesta.

Esimerkki 9: Toisen sormen listapoiju

1-listapoiju

2-listapoiju

IHMINEN

ei-dom: 1-listapoiju 2-listapoiju-----

HENKILÖ_johdos-3

PALKKA

OS-5

ei-dom: -----

KULU-3

2-listapoiju

3-listapoiju

MYÖS

ei-dom: ----- 3-listapoiju-----

Esimerkissä (9) näkyy, kuinka viittoja luo toisen sormen listan koskettamalla ei-dominoivan käden keskimmäistä sormeja ja jatkaa viittomistaan kertoen toisesta asiakokonaisuudesta (henkilöstön palkkauskulut). Ei-dominoivassa kädessä lista pysyy näkyvässä muutamien viittomien aikana ja asiakokonaisuuden loppuksi viittoja vielä palaa tähän listaan koskettamalla toista listasormeja. Tämän jälkeen hän luo kolmen sormen listan koskettamalla kolmatta sormeja ja jatkaa viittomistaan. Tähän kolmen sormen listaan viittoja ei enää palaa.

Listapoiju luonee sidoksisuutta uudelleen viittauksen yhteydessä, kuten Varsiokin (2009: 46) on maininnut pro gradunsa pohdinnassa, vaikka hänen tutkimuksessa ei ilmennytkään listapoijuihin uudelleen viittauksia. Esimerkissä (9) esiintyy enemmänkin kokoavaa uudelleen viittausta, kun viittoja koskettaa etenkin toisen sormen listaa sekä

alussa että lopussa. Mutta varsinaisesti vastaanottajan muistikapasiteettia ei tämän listapoijun käyttö vaadi, koska viittoja ei palaa tähän listaan pelkästään koskettamalla listasormeja ja lisäksi jotakin uutta asiaa siihen liittyen. Varsio (2009) ei maininnut mitään muiden poijurakenteiden yhteydestä tekstin sidoksisuuteen. Sen sijaan tämän tutkimuksen aineistossa teema- ja fragmenttipoijiin kohdistui muutamia uudelleen osoituksia ja otan ne tänne tarkempaan tarkasteluun.

Tehtäväaineistosta löytyi teemapoiju. Teemapoijulla tarkoitetaan osoitusta muistuttavaa poijuja, joka kantaa merkitystä esiintyessään (Liddell, Vog-Svendsen ja Bergman 2007: 205–206). Alla oleva esimerkki 10 on kokonaisuudessaan liitteessä 6. Tässä esimerkissä esiintyvä teemapoiju esiintyi liitteessä olevassa tekstipätkässä hyvin pitkään. Toin kuitenkin tähän tarkempaan tarkasteluun pätkän, jossa viittoja tuottaa uudelleen viittauksen kyseiseen poijuun. Uudelleen viittauksen glossaus on lihavoitu.

Esimerkki 10: Teemapoiju

-oikealle alaviistoon-

dom: AINA

SANOA-1-5

OS-3_anafor

ei-dom: OS-4_teemapoiju-----

katse vasemmalle-----

alas-----

dom: siirtymä

OS-4_anafor

OS-3_anafor

PI

ei-dom: OS-4 teemapoiju-----

dom: YKSI_nm / JOS

KIINA

ei-dom: OS-4 teemapoiju-----

Yllä olevassa esimerkissä (10) viittoja oli luonut vasemmalle puolelleen *mandariinikiinan* ja oikealle puolelleen *kantoninkiinan*. Hän oli tuottanut simultaaniset osoitukset molempiin ja tämän jälkeen ei-dominoivan käden osoitus jäi paikalleen dominoivan käden jatkaessa viittomista, jolloin ei-dominoiva käsi muuttuu teemapoijuksi. Viittoja palaa näihin kahteen kiinankielen tilaan osoittaessaan niitä uudelleen. Tällöin hän tuottaa uudelleen osoituksen viitaten myös ei-dominoivalla kädellä tuotettuun osoitukseen, eli teemapoijuun, jolloin kyseinen poiju selvästi kantaa jotakin merkitystä, jonka vastaanottajan pitäisi muistaa. Lisäksi tämä poiju on esillä hyvin pitkän aikaa tekstissä, jolloin se olemassa olollaan pitää yllä puheenaiheena olevaa kohdetta luoden samalla tietynlaista sidoksisuutta, sillä viittojan kertomat asiat liittyvät teemapoijun aiheeseen (mandariinikiina). Esimerkki (10) osoittaa selvästi, että myös teemapoijuun voidaan tuottaa uudelleen viittaus, ja teemapoijukin voi tuoda sidosteisuutta tekstiin pitäessään yllä puheenaiheena olevaa kohdetta.

Kolmas esimerkki poijusta on tiedoteaineistossa kahteen kertaan esiintynyt sama fragmenttipoiju. Kyseinen fragmenttipoiju tuotettiin kaksikätesen viittoman ESITYS-4-3 jäänteestä ei-dominoivan käden jäädessään paikoilleen ja dominoivan käden tuottaessaan osoituksen ei-dominoivaan käteen. Tällöin viittoja korosti, että kyseessä on jotakin esitykseen liittyvää. Alla oleva esimerkki 11a on kokonaisuudessaan liitteessä 4: 4b ja esimerkki 11b liitteessä 4: 4d.

Esimerkki 11: Fragmenttipoijut

11a: Ensimmäinen viittaus ESITYS-viittoman jäänteeseen

ESITYS-4-3

OS_fragmentti

2010_nm

ei-dom:

fragmenttipoiju-----

2010_nm

MYÖHEMMIN

ei-dom: -----

11b: Toinen esimerkki ESITYS-viittoman jäänteeseen viittaamisesta

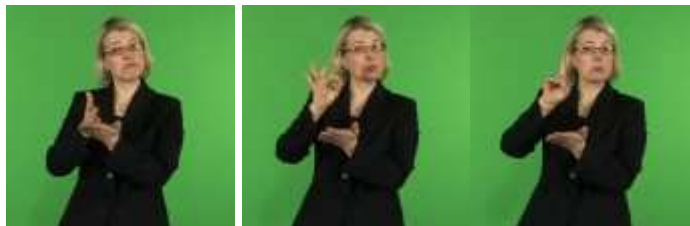

ESITYS-4-5

OS_fragmentti

ei-dom:

fragmenttipoiju

VARMA

KUINKA

MITÄ

ei-dom:

fragmenttipoiju-----

Esimerkit (11a ja 11b) viittaavat samaan fragmenttipoijuun, joka esiintyi tekstissä useamman kerran ESITYS-4-5 viittoman jäänteinä, mutta vain näihin kahteen tuotettiin osoitus ESITYS-4-5 viittoman jälkeen. Dominoivalla kädellä tuotetun osoituksen jälkeen fragmenttipoiju jäi paikoilleen muutaman viittoman ajaksi. Etenkin esimerkissä 11a viittoja jatkaa kertoen *esityksen sisällöstä*, joka liittyy tulevaan liittokokoukseen ei-dominoivan käden jäänteiden pysyessä näkyvillä. Esimerkissä 11b viittoja tuottaa osoituksen jälkeen kaksikätesen viittoman VARMA. Tämän jälkeenkin ei-dominoiva käsi pysyy paikoillaan, joten viittoja käytti ESITYS-4-5-viittomasta jäänyttä fragmenttipoijua. Fragmenttipoiju olemassa olollaan tuo tekstiin visuaalista sidoksisuutta, ja etenkin kun viittoja tuottaa kyseiseen poijuun osoituksen, korostuu poijun merkitys. Jos kyseiseen fragmenttipoijuun olisi osoitettu uudelleen muutaman ilmauksen päästä, vaatisi se vastaanottajalta muistia ja asiasta perillä oloa vielä enemmän, nyt osoitus tuli välittömästi ESITYS-4-5-viittoman jälkeen.

4.2.2 Ellipsi

Ellipsillä tarkoitetaan jonkin asian pois jättämistä silloin, kun se on ymmärrettävissä tekstistä. Johnstonin ja Schembrin (2007: 275) mukaan ellipsiä esiintyy esimerkiksi roolinvaihdon yhteydessä. Saman havainnoin tein myös tämän tutkimuksen aineistosta. Tehtäväaineistossa viittoja viittasi henkilöön, *Valliin*, pelkästään kehonsa kallistumisella, ja jätti mainitsematta tekijän uudelleen. Sitä kuvaa esimerkki 12, joka on kokonaisuudessaan liitteessä 5. Kyseinen esimerkki on esitetty jo aiemmin roolinvaihdon yhteydessä luvussa 4.2.1.5 hieman laajemmasta näkökulmasta, mutta nyt keskitytään tekijän pois jättämiseen.

Esimerkki 12: Tekijän pois jättäminen

KUURO (ASL)

Ø SANOA_anafor. (Valli)

EI-OLLA

Esimerkistä (12) voidaan havaita, ettei viittoja toistanut tekijää (*Valli*), vaan jätti hänet mainitsematta. Tämä pois jättäminen on merkitty kuvasarjaan lihavoidulla merkillä \emptyset . Viittoja viittasi tekijään ainoastaan kehonsa kallistumisella samalla kuin viitto *SANOJA*. Tilanneyhteys ja tekstin rakenne sallivat ellipsin ilmenemisen tässä yhteydessä, kun vastaanottajalla oli jo tiedossa Vallin olemassa olo, sillä hänet oli hetki sitten mainittu tekstissä (kts. liite 5).

Johnstonin ja Schembrin (2007: 275) mukaan ellipsiä esiintyy myös silloin, kuin puheenaiheena oleva kohde on jo tiedossa aiemmista ilmauksista ja sitä ei tarvitse toistaa. Tällainen esimerkki (13) ellipsistä oli samassa tekstipätkässä kuten edellinen esimerkki 12 (liite 5). Tässä yhteydessä viittoja viittasi aiheeseen *Deaf-viittomat*, jossa hän kertoi, että amerikkalaisessa viittomakielessä *DEAF-viittoma* voidaan tuottaa kahdella eri tavalla. Viittoja oli tekstipätkän alussa paikantanut tämän puheaihekokonaisuuden keskelle hieman eteensä. Tekstin edetessä hän jätti viittomatta uudelleen nämä kaksi *DEAF-viittomaa*, vaan viittasi siihen ainoastaan *KUINKA VIITTOA* kokonaisuudella.

Esimerkki 13: Deaf-viittomien pois jättäminen

VAIKUTTAA-3-2

KUINKA-2

VIITTOA-2

 \emptyset

MUTTA

MYÖS

SOSIOLINGVISTIikka-4

RAJA-4

VAIKUTTAA-4-2

KUINKA-2

VIITTOA-2. Ø

Kun katsotaan liitteen 5 alkua, voidaan huomata viittojan artikuloineen kasvoilla puheenaiheena olevat molemmat amerikkalaisen viittomakielen DEAF-viittomat ja paikansi ne osoituksellaan hieman eteensä keskelle. Myöhemmin tekstin edetessä hän viittasi näihin samoihin viittomiin ainoastaan viittomalla tämän aiheen tilassa sekä ilmauksilla KUINKA VIITTOA. Viittoja jätti toistamatta nämä DEAF-viittomat. Tämä pois jättäminen on merkitty esimerkissä (13) lihavoidulla merkillä Ø. Hän olisi voinut toistaa molemmat amerikkalaisella viittomakielellä tuotetut DEAF-viittomat molempien KUINKA VIITTOA-ilmauksien jälkeen, mutta kun aihepiiri oli tässä yhteydessä selkeä, niin niiden pois jättäminen oli luontevaa eikä aiheuttanut rakenteellista vauriota tekstiin.

Myös tiedoteaineistossa löytyi viittoman pois jättämistä. Kyseisessä tapauksessa viittoja viittasi Kuurojen Liiton hallituksen antamaan esitykseen. Alla oleva esimerkki 14 on kokonaisuudessaan liitteessä 4: 4c.

Esimerkki 14: Kuurojen Liiton pois jättäminen

Yllä olevassa esimerkissä (14) merkki Ø kuvastaa viittomien KUURO ja LIITTO pois jättämistä. Viittoja viittaa tähän ainoastaan osoittamalla vasemmalle ja HALLITUS-viittomalla. Kuitenkin lukija ymmärtää kyseessä olevan *Kuurojen Liiton hallituksesta*, sillä tämä on ollut tekstissä vahvasti esillä, etenkin ennen kyseistä esimerkki-ilmausta.

Esimerkit 12, 13 ja 14 osoittavat että ellipsiä voi esiintyä myös suomalaisessa viittomakielessä. Se tuo tekstiin sidoksisuutta ja mahdollistaa sujuvamman tekstin rakentumisen.

4.2.3 Substituutio

Substituutio ilmenee sanojen korvaamisella toisella samaan kieliopilliseen ryhmään kuuluvalla sanalla (Halliday and Hasan 1976: 88–89). Kuitenkaan substituutio ei tarkoita esimerkiksi synonyymien käyttämistä. Haasteeksi tässä tutkimuksessa muodostui se, kuinka viitotuissa kielissä määritellään kieliopilliset ryhmät, kun suomalaisessa viittomakielessä viittomien luokittelu on toistaiseksi jäänyt nominaalien ja verbaalien luokitteluun (Rissanen 1998; Jantunen 2010: 57–78). Substituutio voi korvata myös yhden nominaalilausekkeen tai verbilausekkeen toisella samaan ryhmään kuuluvalla lausekkeella. Myös lauseiden tutkimus on suomalaisessa viittomakielessä alkutaipaleella (kts. Jantunen 2008a: 37–55). Tällaisten tietojen pohjalta substituution ilmenemistä ei ollut helppo todeta tässä tutkimuksessa. Tiedoteaineistosta substituutiota ei näyttänyt selvästi esiintyvän, mutta tehtäväaineistosta löytyi kaksi esimerkkiä.

Esimerkki 15 viittaa tapahtumaan, jossa viittoja on pohtinut ruskea-väriin viittomista flaamilaisessa viittomakielessä. Korvatun ja korvaavien viittomien glossit on lihavoituna. Esimerkki (15) on esitetty hieman laajemmin liitteessä 8.

Esimerkki 15: Viittoman RUSKEA korvaaminen

RUSKEA (flaami vk)**JOS****VERRATA****OS-2****VIITTOMA**

Yllä olevassa esimerkissä (15) viittoja oli viitannut flaamilaisen viittomakielen RUSKEA-väri viittomaan ja vertasi, kuinka muualla flaamin alueella viitotaan kyseisen värin viittoma. Viittoja ensin tuotti *ruskea-värin* tietyn alueen flaamilaisella viittomakielellä ja uudestaan viitattaessaan tähän kyseiseen viittomaan hän korvasi sen ilmauksella VIITTOMA. Kyseistä viittomaan edeltää osoitus, joka myös kohdistuu RUSKEA-viittoman tilaan toimien anaforisena viittauksena ja VIITTOMA-viittoma semanttisesti viittaa RUSKEA-viittomaan toimien sen korvaavana viittomana.

Tehtäväaineistossa esiintyi myös toinen esimerkki (16), jossa *suomenruotsalainen viittomakieli* korvattiin ilmauksella *vähemmistökieli*. Tässä yhteydessä suomenruotsalainen viittomakieli paikannettiin viittojan vasemmalle puolelle viittomalla vasemmalla ja suomalainen viittomakieli viittomalla aavistuksen verran viittojan oikealla puolella. Tätä oikealle paikannusta tukee viittojan kehon suuntaaminen oikealle, etenkin viittoman SUOMI aikana. Esimerkki (16) on katkaistu keskeltä, kuvien välissä olevat pisteet kuvastavat katkaistua kohtaa. Esimerkki (16) on kokonaisuudessaan liitteessä 9.

Esimerkki 16: Suomenruotsalaisen viittomakielen korvaaminen

SUOMENRUOTSALAINEN VIITTOMAKIELI-4**SUOMALAINEN VIITTOMAKIELI-3**

KUINKA

OS-4

VÄHEMMISTÖKIELI

HÄVITÄ / TUHOUTUA

Esimerkissä (16) esiintyy viittoman korvaus joka on merkitty kuvasarjaan lihavoituna. Viittoja viittasi uudelleen *suomenruotsalaiseen viittomakieleen* viittomalla

VÄHEMMISTÖKIELI vasemmalla puolellaan, suomenruotsalaisen viittomakielen tilassa. Suomenruotsalainen viittomakieli on Suomessa vähemmistökielen asemassa, joten viittoma VÄHEMMISTÖKIELI viittaa tässä yhteydessä nimenomaan suomenruotsalaiseen viittomakieleen. Lisäksi tämä korvaava viittoma on tuotettu viittojan vasemmalla puolella, kuten myös viittomat SUOMENRUOTSALAINEN + VIITTOMAKIELI tuotettiin.

Muita selkeitä esimerkkejä substituutiosta ei aineistoista noussut esille. Nämä kaksi esimerkkiä todentavat, että suomalaisessa viittomakielessä voi esiintyä substituutiota.

5 POHDINTAA SIDOKSISUUDESTA

Tämän tutkimuksen keskeisimmäksi johtolangaksi nousi Johnstonin ja Schembrin (2007) esitykset erilaisista kieliopillisista sidoskeinoista. Tämän lisäksi Winstonin (1991, 1995) tutkimukset viittomatilassa tapahtuvista viittauksista sekä suomalaisen viittomakielen aiemmat tutkimukset (Rissanen 1985; Jantunen 2008; Takkinen 1998; 2008; Lukasczyk 2008; Varsio 2009) antoivat lisätukea sidosteisuuden tutkimiselle. Näiden lähteiden pohjalta lähdin kartoittamaan aineistosta löytyviä kieliopillisia sidoskeinoja. Kieliopillisista sidoskeinoista referentiaaliset sidoskeinot oli suurin ryhmä, joista löytyi runsaasti esimerkkejä, kun taas ellipsistä ja substituutiosta nousi esille vain muutama esimerkki.

On luonnollista, että aiheiden tulee esiintyä kerran tekstissä ennen kuin niihin ylipäättään voidaan viitata uudelleen. Ja kun aiheet oli mainittu, niihin voitiin viitata erilaisin keinoin, kuten uudelleen osoittamalla, käyttämällä niihin viittaavia verbi-viittomia sekä kuvailevia viittomia, jotka kuvasivat kohdetta ja sen käsittelyä. Myös roolinvaihto toimi sidoskeinona, erityisesti silloin, kun kerrottiin jonkun henkilön näkökulmaa asiaan. Näiden lisäksi myös poijuilla oli sidoksisuutta tuova merkitys. Tämän tutkimuksen aineistossa käytettiin enemmän fragmentti- ja teemapoijuja kuin listapoijuja, joiden on sanottu olevan yleisin sidoksisuutta tuova poiju (Johnston ja Schembri 2007: 274).

Osoittamisen funktiota ei ollut helppo määritellä. Kun halutaan tarkastella osoituksen merkitystä sidoksisuuden näkökulmasta, täytyy ensin pohtia, viittaako osoitus johonkin aiemmin mainittuun asiaan. Mikäli viittaa, sillä on silloin sidoksisuutta tuova kieliopillinen merkitys. Johnston ja Schembri (2007) mainitsivat ainoastaan anaforisen osoituksen, mutta eivät tuoneet esille enempää havainnollistavia esimerkkejä osoituksen käytöstä. Tässä tutkimuksessa esiintyi selvästi puhtaita anaforisia osoituksia, jotka viittasivat johonkin tiettyyn puheenaiheeseen. Näitä käytettiin sekä välittömästi että pienien taukojen jälkeen yksinään, jolloin vastaanottajalta vaaditaan enemmän ennakkotietoa aiheesta. Anaforisia osoituksia esiintyi myös välittömästi verbi-viittomien jälkeen. Kyseiset verbi-viittomat kohdistuivat kohti puheenaiheena olevaa kohdetta ja näitä seurasi osoitus, joka myös suuntasi samaa aihetta kohti. Ja kun pelkästään osoitus seurasi tällaisia verbejä, on sillä oltava anaforista sidoksisuutta tuova merkitys, joka viittaa puheenaiheena olevaan kohteeseen verbin lisäksi. Suomalaisessa viittomakielessä on aiemminkin tehty havaintoja näistä verbi-viittomia seuraavista

osoituksista ja todettu niillä olevan sidoksisuutta tuova merkitys (Jantunen 2007: 128–130).

Aineistossa esiintyi myös sellaisia osoituksia, jotka kohdistuivat jo tiedossa olleen, puheenaiheena olevan kohteen tilaan ja näitä seurasi heti kyseisen kohteen viittoman toistaminen. Tällaisissa tapauksissa pelkkä osoitus olisi ehkä riittänyt kantamaan merkitystä. Tässä aineistossa viittojat kuitenkin toistivat näitä osoituksen kohteena olevia puheenaiheita. Puheenaiheena olevan kohteen toistaminen voisi mahdollisesti olla leksikaalinen sidoskeino, joihin toistaminen kuuluu. Tällaisessa tapauksessa on hyvin mahdollista, että viittoja on tuottanut sekä referentiaalisen sidoskeinoon (osoitus) että leksikaalisen sidoskeinoon (puheenaiheena olevan kohteen toistaminen). Winston (1995: 90) on todennut, että pelkästään yksi sidoskeino ei voi luoda koherenttia tekstiä, vaan tarvitaan useampia keinoja, jotka yhdessä rakentavat tekstiä sujuvammaksi. Aiheen toistaminen onkin tarpeellista, etenkin jos pelkkää osoitusta on käytetty pitkän aikaa. Viittoja on ehkä myös halunnut korostaa näitä aiheita tuomalla ne esille sekä osoituksen että aiheen toiston kautta. Tällaisen toistamisilmiön tarkempi määrittely vaatii erikseen lisätutkimusta.

Voidaan todeta, että anaforinen osoitus kantaa kieliopillista merkitystä ja samalla vähentää viittojan tarvetta toistaa puheenaiheena olevan kohteen viittomaa uudelleen. Anaforisten osoitusten onnistumisen edellytyksenä on se, että viittojalla ja vastaanottajalla on yhteinen ymmärrys puheenaiheena olevista kohteista ja niiden sijainnista, joihin osoitus voidaan kohdistaa. Tämä pätee myös kaikkien muiden sidoskeinojen kohdalla.

Tässä tutkimuksessa huulion analysointi viittomien yhteydessä jätettiin vähemmälle huomiolle. Jos tutkittaisi tarkemmin osoituksia sekä huuliota, voisi löytyä lisää monimuotoisempaa pohdintaa, sillä osan osoituksen yhteydessä huuliossa esiintyi selvästi suomenkielinen sana *tämä*. Puhutuissa kielissä kyseinen sana olisi referentiaalinen viittaus, mutta viitottua kieltä tutkiessa emme saa pelkästään huulion pohjalta luokitella osoituksen merkitystä, koska silloin antaisimme huomaamatta puhuttujen kielten määritelmien vaikuttaa tutkimustuloksiin. Tällainen seikka on hyvä pitää mielessä jatkotutkimuksia ajatellen, sillä osoitus vaatii ehdottomasti lisätutkimusta.

Verbi-viittomien muuntelulla tuodaan tekstuaalista sidoksisuutta tekstiin, sillä etenkin tyyppin 2 verbaaleilla on aina alku- ja loppupisteet, jotka kuvaavat tekijää ja kohdetta (Jantunen 2008a: 43). Aineistossa esiintyneet verbit viittasivat puheenaiheena oleviin kohteisiin ja niitä käytettiin kerrottaessa esimerkiksi jonkin henkilön

näkökulmaa (SANOA, HUOMATA) johonkin asiaan tai jonkin asian vaikuttamista (VAIKUTTAA) toiseen asiaan. Verbien liikkeen muuntelussa huomio kiinnittyy oikeaan liikesuunnan käyttöön, sillä väärään suuntaan tuotettu liike muuttaa merkittävästi tekstin merkitystä ja voi aiheuttaa kohesiivisuuden vaurioitumista. Aineistossa esiintyneet verbi-viittomat vastasivat myös muun muassa Emmoreyn (1996: 174) esimerkkiä verbi-viittoman käytöstä. Myös australialaisessa viittomakielessä verbien muuntelu tuo referentiaalista sidoksisuutta (Johnston ja Schembri 2007: 272).

Kuvailevia viittomia voidaan käyttää sidoskeinoina. Niiden käyttö kuvastaa puheenaiheena olevaa kohdetta ja oikein tuotettuna ne luovat sidoksisuutta viitatessaan tähän kohteeseen. Aineistossa esiintyi OTTAA-verbi, jonka tuottamisessa viittoja käytti kuvailevaa käsimuotoa, ja joka kuvasi raha-avustuksen ottamista. Käsimuoto kuvasi ikään kuin rahatukun pitämistä ja sen koosta voidaan esimerkiksi päätellä avustuksen suuruus. Tällaisen käsimuodon käyttäminen loi tietynlaista sidosta nimenomaan *raha-automaattiyhdistyksen yleisavustukseen*. Jos viittoja olisi käyttänyt suomalaisen viittomakielen verkkosanakirjassa esiintyvää OTTAA-viittomaa (suvi⁴, artikkeli 1048) niin kyseisellä viittomalla ei olisi ollut minkäänlaista sidoksista yhteyttä puheenaiheena olevaan kohteeseen, kuten esimerkin 6 kuvailevan OTTAA-viittoman käsimuodolla oli. Myös kuvailevan viittoman liikkeen alku- ja loppupisteillä luodaan sidosteisuutta, kun ne voivat viitata mainittuihin tarkoitteisiin. Australialaisessa viittomakielessäkin todettiin kuvailevalla viittomalla olevan merkitys sidoksisuuden luomiseen (Johnston ja Schembri 2007: 272).

Roolinvaihtoa esiintyi aineistossa, vaikka aineisto olikin asiatyylisiä. Johnston ja Schembri (2007: 273) olivat luetelleet kolme erilaista tapaa kuinka roolinvaihtoa voi ilmetä ja tässä aineistossa näistä kolmesta tavasta toteutui erityisesti katseen ja kehon asennon muuttaminen. Lukasczykin (2008) pro gradu -tutkielman pohjalta voidaan todeta, että tässä aineistossa esiintyneet roolinottamiset kuvastivat vapaata epäsuoraa ajatuksen kerrontaa ja tämä on toimiva keino viitata mainittujen henkilöiden ajatuksiin. Tämän tutkimuksen tehtäväaineistossa viittoja kertoi *Vallin ja kielitieteilijöiden* näkökulmaa asiaan. Hän oli kaikissa tapauksissa kallistanut kehoaan siihen suuntaan, jonne kyseiset henkilöt oli paikannettu. Hän oli suunnannut myös katseensa hetkeksi ylhäältä alaspäin kohti sitä tarkoitetta, josta ajatuksensa ilmaisi. Muulloin katse kohdistui enimmäkseen kameraan, kuten se on epäsuoralle kerronnalle olennaista (Lukasczyk 2008: 97–98).

Listapojjun on sanottu olevan yleisin sidoksisuutta tuova poiju, ja niitä esiintyikin

⁴ Suvi, suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja, www.viittomat.net.

molemmissa aineistossa. Vaikkakaan viittoja ei varsinaisesti viitannut niihin uudelleen, oli kuitenkin havaittavissa ns. kokoavaa viittausta, kun viittoja kosketti kahden sormen listan toista sormeä uudelleen asiakokonaisuutensa lopuksi ennen kolmannen listan asiakokonaisuuden aloittamista.

Listapojujen lisäksi aineistossa esiintyi teema- ja fragmenttipojuja, joihin molemmissa viitattiin uudelleen osoituksilla. Kuten Varsiokin (2009: 47–48) on todennut, teemapojun tunnistaminen ei ole helppoa. Katsoin tässä aineistossa esimerkissä 10 esiintyvän etusormella muodostetun pojun olevan teemapoju, koska viittoja selvästi viittasi siihen uudelleen dominoivan käden osoituksellaan. Kyseinen poiju kantoi kieliopillista merkitystä tämän uudelleen viittauksen aikana. Osoittava poijuhan ei kanna merkitystä, eikä siihen viitata uudelleen (Liddell, Vogt-Svendsen ja Bergman 2007: 212). Teemapoju toi tekstiin sidoksisuutta olemassa olollaan ja etenkin siihen kohdistuvan uudelleen viittauksen aikana. Viittojan tarvitsi vain osoittaa dominoivalla kädellään teemapojua viitatessaan sen kantamaan puheenaiheena olevaan kohteeseen toistamatta tämän kohteen viittomaa uudelleen. Myös fragmenttipojuihin voitiin viitata uudelleen (esimerkki 11). Kyseinen uudelleen viittaus tapahtui aina välittömästi viittoman ESITYS jälkeen, eikä esimerkiksi muutaman ilmauksen päästä. Kuitenkin tällainen välittömästi esiintyvä, nimenomaan fragmenttiin kohdistuva viittaus tuo kieliopillista sidoksisuutta, kun viittoja viittaa kuurojen liiton hallituksen antamaan *esitykseen* ja siihen, *mitä* siinä sanotaan.

Aineistossa esiintyi myös ellipsiä ja substituutiota. Ellipsin käyttäminen vaatii, että poisjätettävät kohdat tulee olla ymmärretty ennestään tekstissä, jotta ne voidaan sujuvasti jättää viittomatta. Aineistossa esiintyi sekä roolinvaihtoon että tiettyyn aihepiiriin liittyvien viittomien poisjättämistä, samoin kuin australialaisessa viittomakielessä (Johnston ja Schembri 2007: 208, 275) ja suomalaisessa viittomakielessä (Jantunen 2008b: 111–112) on todettu. Poisjätettävillä viittomilla oli tässä tutkimuksessa selkeästi omat paikkansa viittomatilassa ja viittoja käytti niiden tiloja hyväksi viitatessaan näihin muilla viittomilla jättäen mainitsematta viitattavat kohteet uudelleen. Roolinvaihdon ja ellipsin yhteyttä olisi hyvä tutkia tarkemmin, miten usein ja missä välissä niitä esiintyy.

Substituutiota ei ole paljon tutkittu. Tästä aineistosta oli löydettävissä kaksi esimerkkiä, jossa puheenaiheena oleva kohde korvattiin toisella ilmauksella. Korvaamista ei ole helppo tunnistaa, etenkin kun sen sääntöön kuuluu, että korvattavan sanan tulisi edustaa samaa kieliopillista ryhmää, ja tällaisten kieliopillisten ryhmien tutkiminen ei ole vielä kovin pitkälle kehittynyt suomalaisessa viittomakielessä.

Korvattava sana ei kuitenkaan saisi myöskään olla synonyymi, jolloin se olisi leksikaalinen sidoskeino. Tästä huolimatta onnistuin löytämään tehtäväaineistosta korvaamista vastaavia ilmiöitä. Pohdintaa herätti tosin esimerkki 21, onko viittomien SUOMENRUOTSALAINEN VIITTOMAKIELI korvaava viittoma VÄHEMMISTÖKIELI jonkinlaisessa ylä- ja alakäsite-suhteessa korvattavaan sanaan, eli vähemmistökieli on yläkäsite ja suomenruotsalainen viittomakieli on sen alakäsite. Vai katsotaanko korvattavien sanojen kuuluvan samaan nominaaliryhmään, ja vähemmistökieli kyseisessä esimerkissä 21 viittasi nimenomaan suomenruotsalaiseen viittomakieleen. Kun ajatellaan, että Suomessa on useita vähemmistökieliä, niin pelkästään viittoma VÄHEMMISTÖKIELI ei voi yksinään suoraan viitata juuri suomenruotsalaiseen viittomakieleen. Esimerkissä 21 viittoja oli aiemmin luonut vasemmalle puolelleen suomenruotsalaiselle viittomakielelle tilan ja tässä tilassa hän tuotti viittoman VÄHEMMISTÖKIELI. Joten tämän korvaavan viittoman on kieliopillisesti kannettava tietynlaista merkitystä, jotta se viittaisi nimenomaan suomenruotsalaiseen viittomakieleen eikä mihinkään muuhun vähemmistökieleen. Näin ollen voidaan tulkita kyseessä olevan kieliopillinen ilmiö, substituutio. Substituution tutkiminen vaatii lisätutkimusta, sillä on hyvin mielenkiintoista, miten viittojat voivat viitata samaan asiaan erilaisilla ilmauksilla kuitenkin käyttämättä synonyymeja tai muita leksikaalisia sidoskeinoja.

Tutkimuksessa käytetyt aineistot tarjosivat hyvin esimerkkejä etenkin osoituksista ja verbin liikkeen muuntelusta. Kuvailevista viittomista, roolinvaihdosta sekä listapoijusta löytyi suppeammin esimerkkejä. Aineistot olivat tyyliltään asiatekstejä, joten etenkin roolinvaihdon tutkimukseen aineistot eivät olleet kovin optimaalisia. Ellipsi ja substituutio puolestaan vaativat lisätutkimusta, jotta niitä voidaan analysoida laajemmin.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimus osoitti, että suomalaisessa viittomakielessä esiintyy samanlaisia sidoskeinomuotoja, joita esiintyy australialaisessa viittomakielessä. Sidoskeinojen esiintyminen on luonnollista, sillä sidoksisuuden puuttuminen vaikuttaa sekä tekstin rakenteen vioittumiseen että tekstuurin epäonnistumiseen ja sitä kautta myös tekstin ymmärrettävyyteen. Tutkimus osoitti myös sen, että useat eri sidoskeinot voivat esiintyä samassa ilmauksessa. Esimerkiksi uudelleen osoitukset ja verbien liikkeiden muuntelu voivat luonnollisesti esiintyä samassa ilmauskokonaisuudessa. Myös roolinvaihtoa ja ellipsiä voi esiintyä melkein pä yhtaikaisesti. Toisaalta, erilaisia sidoskeinoja täytyykin olla, sillä yksi sidoskeino ei yksinään riitä tuomaan sidoksisuutta (Winston 1995: 90).

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäivät leksikaaliset sidoskeinot ja diskurssimerkitsimet. Leksikaaliset sidoskeinot olisikin seuraava erittäin tärkeä tutkimuskohde. Etenkin viittomatilan ja kollokaatioiden yhteyttä olisi hyvä tutkia tarkemmin, sillä aineistoista oli huomattavissa viittomatilan tehokasta käyttöä, jossa tietyn aihepiirin aiheet viitottiin usein samassa tilassa. Esimerkiksi tehtäväaineistossa viittoja hyödynsi usein sosiolingvistiikalle ja kielitieteelle varaamia viittomatiloja ja viitto näissä tiloissa näihin aihepiireihin liittyviä asioita. Myös synonyymien käyttöä ja viittomien toistoa olisi hyvä tutkia, sillä näin saataisi selvä ero kieliopillisiin ja leksikaalisiin sidoskeinoihin. Substituution tunnistaminen oli hankalaa, sillä monet korvaavalta vaikuttaneet viittomat muistuttivat enemmänkin synonyymejä tai kollokaatiota esiintyessään samassa tilassa.

Diskurssimerkitsimiä on jo tutkittu suomalaisessa viittomakielessä (Laine 2010), mutta näitä olisi hyvä tutkia tarkemmin nimenomaan tekstuaalisina sidoskeinoina. Laineen (2010) tutkimus käsitteli enemmänkin sitä, miten diskurssimerkitsimet rytmittävät tekstin rakennetta ja sitä tarkasteltiin vuorovaikutuksellisen diskurssin kautta.

Sidoksisuuden tutkimus on viitotuissa kielissä, varsinkin suomalaisessa viittomakielessä, vasta alkutaipaleella. Tämän tutkimuksen pohjalta on hyvä lähteä syventämään tekstilingvistiikan tutkimusalaa, sillä tällaisen tutkimuksen kautta voimme selvittää suomalaisen viittomakielen tekstintuottamisen säännönmukaisuuksia ja arvioida tekstintuottamisen ymmärrettävyyttä sekä viittomatilan oikeaa käyttöä tekstin rakentamisen kannalta. Toivon tämän tutkimuksen herättävän lukijoiden ajatuksia ja

oivalluksia tarkastelemaan omaa viittomakielisen tekstin tuottamista sekä innoittavan jatkotutkimukseen. Toivon myös tutkimuksen tuovan lisää työkaluja viittomakielen tekstin tuottamisen opettamista sekä tuotoksien arviointia varten.

LÄHTEET

- Ahlgren, Inger. 1990. Deictic Pronouns in Swedish and Swedish Sign Language. – Susan D. Fischer and Patricia Siple (toim.), *Theoretical Issues in Sign Language Research. Vol. 1: Linguistics* s. 167–174. London: The University of Chicago Press.
- Altimira, Gemma. 2007. La Cohesió diskursiva i l’espai en la llengua de signes catalana. <http://www.recercat.net/bitstream/2072/4880/1/GemmaBarbera.pdf> 29.3.2010.
- Eggins, Suzanne. 2004. *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. 2nd Edition. London: Continuum International Publishing Group.
- Emmorey, Karen. 1996. The Confluence of Space and Language in Signed Languages. – Palu Bloom, Mary A. Peterson, Lynn Nadel & Merrill F. Garret (toim.) *Language and Space* s.171–210.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth. 1993. Space in Danish Sign Language: The Semantics and Morphosyntax of the Use of Space in a Visual Language. *International Studies in Sign Language Research and Communication of the Deaf*. Vol. 19. Hamburg: Signum Verlag.
- Enkvist, Nils E. 1975. *Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä*. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Friedmann, Lynn. 1975. Space, Time, and Person Reference in American Sign Language. – *Language*, Vol. 51, No. 4, s. 940–961.
- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred. 1988. *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred. 1995. *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Halliday, M. A. K & Hasan Ruqaiya. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman Group Limited.
- Halliday, M. A. K. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Jantunen, Tommi. 2003. *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Jantunen, Tommi. 2007. The equative sentence in Finnish Sign Language. – *Sign Language and Linguistics* 10:2, s. 113–143.
- Jantunen, Tommi. 2008a. Tavu ja lause: Tutkimuksia kahden sekventiaalisen perusyksikön olemuksesta suomalaisessa viittomakielessä. *Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä studies in Humanities* 117.
- Jantunen, Tommi. 2008b. Fixed and Free: Order of the Verbal Predicate and Its Core Arguments in Declarative Transitive Clauses in Finnish Sign Language. – *Journal of Linguistics* 21 (2008), s. 83–123.
- Jantunen, Tommi. 2009. An outline of the basic structure of Finnish Sign Language. (Manuscript, December 2009). Appear in J. Hansen, B. McGregor, G. De Glerck(ed.) *World’s Sign Languages*. <http://users.jyu.fi/~tojantun/articles/FinSL.pdf> 13.7.2011.

- Jantunen, Tommi. 2010. Suomalaisen viittomakielen pääsanaluokat. – Tommi Jantunen (toim.) *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon* s. 57–78. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 5.
- Johnston, Trevor, Schembri, Adam. 2007. Australian Sign Language. An Introduction to sign language linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kangasniemi, Heikki. 1997. Sana, merkitys ja maailma: katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin. Helsinki: Finn Lectura.
- Karlsson, Fred. 2004. Yleinen kielitiede. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kieli ja sen kieliopit: opetuksen suuntaviivoja*. 2004. Opetusministeriö. Helsinki: Edita.
- Liddell, Scott K. 1995. Real, Surrogate and Token space: Grammar Consequences in ASL. – Karen Emmorey & Judy Reilly (toim.), *Language, Gesture and Space* s.19–41. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Liddell, Scott K. 1996. Spatial representations in discourse: Comparing spoken and signed language. – *Lingua* 98 (1996), s. 145–167.
- Liddell, Scott K. & Metzger, Melanie. 1998. Gesture in sign language discourse. – *Journal of Pragmatics* 30 (1998) 657–697.
- Liddell, Scott K. 2003. Grammar, Gesture and Meaning in American Sign Language. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liddell, Scott, Vogt-Svendsen, Marit & Bergman, Brita. 2007. A Crosslinguistics Comparison of Buoy. Evidence from American, Norwegian and Swedish Sign Language. – Myriam Vermeerbergen, Lorraine Leeson & Onno Crasborn (toim.), *Simultaneity in Signed Languages: Form and Function* s. 187–215. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Lucas, Ceil. 2001. (toim.) The Sociolinguistics of Sign Languages. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mather, Susan & Winston Elizabeth. 1998. Spatial Mapping and Involvement in ASL Storytelling. – Ceil Lucas (toim.), *Pinky Extension & Eye Gaze. Language Use in Deaf Communities* s. 183–210. Washington: Gallaudet University Press.
- Metzger, Melanie & Bahan Ben. 2001. Discourse analysis. – Ceil Lucas (toim.), *The Sociolinguistics of Sign Languages* s. 112-144. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rissanen, Terhi. 1985. Viittomakielen perusrakenne. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja No. 12. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rissanen, Terhi. 1992. Näkökulman vaihtamisesta suomalaisessa viittomakielessä. – Esa Itkonen, Anneli Pajunen, Timo Haukioja (toim.), *Kielitieteen kentän kartoitusta*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja: 39, s.191-202. Turku: Turun yliopisto.
- Rissanen, Terhi. 1998. The categories of Nominals and Verbals and their Morphology in Finnish Sign Language. Lisensiaatintyö. Turun yliopiston yleinen kielitiede.
- Schiffrin, D. 1987. Discourse markers. Cambridge: Cambridge University Press.

- Takkinen, Ritva. 2002. Käsimuotojen salat: viittomakielisten lasten käsimuotojen omaksuminen 2–7 vuoden iässä. Helsinki: Kuurojen Liitto.
- Takkinen, Ritva. 2008. Kuvailevat verbit suomalaisessa viittomakielessä. – *Puhe ja kieli* 28:1, s. 17–40.
- Valli, Clayton & Lucas, Ceil. 2000. *Linguistics of American Sign Language: an introduction*. Third edition. Washington: Clerc Books.
- van Hoek, Karen. 1992. Conceptual Spaces and Pronominal Reference in American Sign Languages. – *Nordic Journal of Linguistics*, 15, s. 183–199.
- Winston, Elizabeth. 1991. Spatial Referencing and Cohesion in An American Sign Language Text. – *Sign Language studies* 73, winter 1991, s. 397–410.
- Winston, Elizabeth. 1995. Spatial Mapping in Comparative Discourse Frames. – Karen Emmorey & Judy Reilly (toim.), *Language, Gesture and Space* s. 87–114. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Internet-sivut:

Auslan signbank, australialaisen viittomakielen verkkosanakirja.
<http://www.auslan.org.au/> 19.1.2012.

ELAN= The Eudico Linguistic Annotator. <http://www.lat-mpi.eu/tools/elan/download>
 13.12.2009.

Suvi= Suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja. <http://www.viittomat.net/> 18.5.2012

Pro gradut:

De Weerd, Danny. 2008. Expressing Existence in Flemish Sign Language. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston Kielten laitos.

Laine, Jenni. 2010. Diskurssinmerkitsemiset tulkitussa suomalaisella viittomakielellä pidetyssä luennessa. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston Kielten laitos.

Lukasczyk, Ulrika. 2008. Sanottua, ajateltua ja tehtyä. Refereointi kolmessa suomalaisella viittomakielellä tuotetussa fiktiivisessä kertomuksessa. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston Opettajankoulutuslaitos.

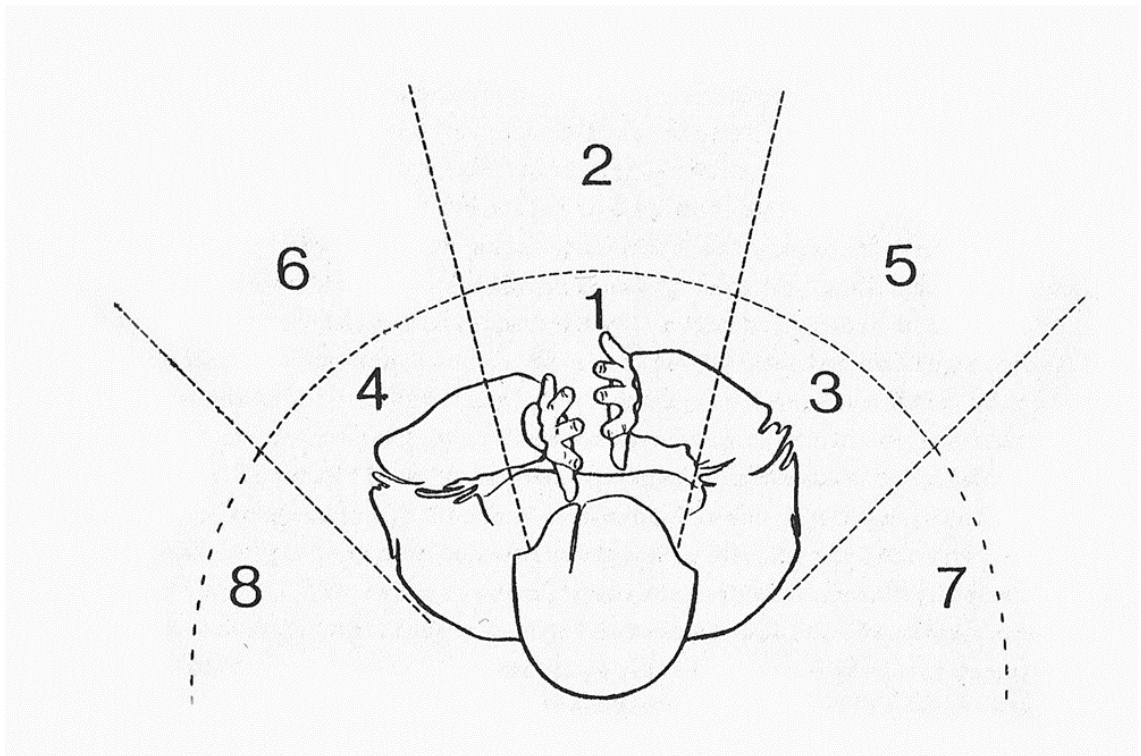
Varsio, Karoliina. 2009. Kuvaus suomalaisen viittomakielen poijurakenteista. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston Kielten laitos.

Vivolin-Karén, Riitta. 2010. ”Pidättehän huolta, että se on ymmärrettävää viittomakieltä” Luki-ajan näkökulma viittomakielisiin verkkoteksteihin. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston Kielten laitos.

LIITTEET 1–9

LIITE 1: Viittomatilan numerointi

Alla on kuva, jossa viittojan käyttämä viittomatila on numeroitu. Esimerkiksi numero 3 viittaa proksimaalisesti ja numero 5 distaalisesti viittojan oikealla puolella olevaan tilaan. Numero 4 vastaavasti viittaa proksimaalisesti ja numero 6 distaalisesti vasemmalla puolella olevaan tilaan. Numero 1 viittaa viittojaan itseensä ja numero 2 viittojasta hieman edesspäin olevaan neutraaliin tilaan. (Rissanen 1985: 18.)

Kuva 3: Viittojan käyttämä tila numeroituna (Rissanen 1985: 18).

LIITE 2: Tutkimuksessa käytetyt merkinnät

VIITTOMA	Glossi on kapitaaleilla kirjoitettu suomen kielen sana perusmuodossa, joka viittaa viittojan tuottamaan viittomaan
VIITTOMA-2-3	Numeromerkinnät glossin lopussa viittaavat viittoman sijaintiin viittomatilassa. Jos numeroita on useampi, ne viittaavat viittoman liikkeen alku- ja loppupisteeseen
/	Esiintyy still-kuvien välissä ja viittaa lyhyeen taukoon, jonka viittoja on pitänyt viittomisen aikana
//	Esiintyy still-kuvien välissä ja viittaa selvään taukoon, jonka viittoja on pitänyt viittomisen aikana
OS_anaforinen	Alaviivan perässä oleva merkintä viittaa viittoman merkitykseen sidoksisuuden näkökulmasta, tässä tapauksessa kyse on anaforisesta osoituksesta

LIITE 3: Sosiaalinen rakenne ja kielen käyttö-esimerkkikokonaisuus

Esimerkki 3a: Pääteemojen luominen ensimmäisen kerran

katse vas-----

OS-2a

MAAILMA

katse alas vasemmalle-----

OMA-4

SOSIAALINEN-4

----- katse oikealle----- katse eteen

RAKENNE-4

KIELI-3

OMA-3

RAKENNE-3

katse oikealle katse vasemmalle-- eteen-----

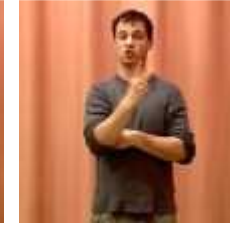
KUINKA

OS-3_anaforinen

OS-4_anaforinen

MOLEMMAT-3-4

eteen-----

YHTEYS

Esimerkki 3b: Kielen käytön toteutuminen

katse vasemmalle-----

KUINKA

OS-4

SOSIAALINEN-4

----- katse eteen oikealle-----

RAKENNE-4

VAIKUTTAA-4-3

OS-3

katse eteen-----

KIELI-3

KÄYTTÖ-3

TOTEUTUA-3

Esimerkki 3c: Sosiaalisen rakenteen muuttuminen

katse oikealle-----

KUINKA

OS-3

KIELI-3

----- katse vasemmalle-----

KÄYTTÖ-3

VAIKUTTAA-3-4

OS-4

katse vasemmalle-----

SOSIAALINEN-4

RAKENNE-4

MUUTTUA-4

----- eteen-----

MUUTTUA-4

Esimerkki 3d: Pääteemoihin uudelleen viittaaminen

katse eteen alas-----

vasemmalle-----

eteen alas-----

PI

OS-3_anaforinen

OS-4_anaforinen

SUHDE

ele

OS-1

LUULLA

TÄRKEIN

ASIA

LIITE 4: Malminharju ja Kuurojen Liiton hallitus

Esimerkki 4a: Pääteeman Malminharju esiintyminen ensimmäisen kerran

katse oikealle----

MALMINHARJU

OS-5_paikannus

NYT

katse oikealle----- eteen----- oikealle-----

ESITTÄÄ-1-5

OS-5_anaforinen

MYYDÄ-3

MYYDÄ-3

OS-5_anafoinen

MIKÄ

SY Y

SY Y

PI

TALOUS

TAPPIOx

Esimerkki 4b: Kuurojen Liiton hallitus, Liittokokous ja Malminharju

KUURO

LIITTO

HALLITUS-4

OMA-4

ESITYYS-4-3

OS_fragmentti

2010_nm

ei-dom:

fragmenttipoiju-----

2010_nm

MYÖHEMMIN

LIITTO

KOKOUS

ei-dom: -----

OS-5_paikannus

PI

MALMINHARJU

ei-dom: fragmenttipoiju-----

MYDÄ-3

Esimerkki 4c: Hallituksen esitys

OS-4

HALLITUS-4

OMA-4

ESITYS-4-5

ESITYS-4-5

OS-5

MALMINHARJU

ei-dom:

fragmenttipoiju-----

MYDÄ-5

MIKÄ

SYY /

PI

TALOUS

TAPPIOx

Esimerkki 4d: Jatkumo-esimerkki

MYÖHEMMIN

OS-5_paikannus

MALMINHARJU

ESITYS-4-5

OS_fragmentti

ei-dom:fragmenttipoiju

VARMA

KUINKA

fragmenttipoiju-----

MITÄ

PÄÄTTÄÄ

LIITE 5: Deaf-viittomat-esimerkkikokonaisuus

MUTTA

OS-4_paikannus

VALLI_vn

JO

OLI

HUOMATA-2-4

MYÖS

SOSIOLINGVISTIikka-4

ASIA-4

KUINKA -4

VAIKUTTAA-4-2

OS-2_paikannus

VIITTOMA-2

KUURO (ASL)

KUURO (ASL)

SANOA (Valli)

EI-OLLA

TOTTA

VAIN

KIELI-3

RAJA-3

VAIKUTTAA-3-2

KUINKA-2

VIITTOA-2

MUTTA

MYÖS

SOSIOLINGVISTIIKKA-4

RAJA-4

VAIKUTTAA-4-2

KUINKA-2

VIITTOA-2

LIITE 6: Mandariinikiina ja kantoninkiina-esimerkki

katse vas alaviistoon eteen----- katse oik. alaviistoon

(lipsahdus)

dom: m...

c...

KIELI

OS-3_paikannus

ei-dom:

OS-4_paikannus

---katse oikealle-----

dom:

KIINA

HENKILÖx -3

ei-dom: OS-4_temapoiju-----

-oikealle alaviistoon---

dom: AINA

SANOA-1-5

OS-3_anafor

ei-dom: OS-4_temapoiju-----

katse vasemmalle-----

alas-----

dom: siirtymä

OS-4_anafor

OS-3_anafor

PI

ei-dom: OS-4_temapoiju-----

dom: YKSI_nm / JOS KIINA

ei-dom: OS-4 teemapoiju-----

katse yläviistoon-----

dom: KIELI *ele* OMA-4

katse alaviistoon

dom: VARIAATIO MUTTA KIELI TIEDE

katse alaviistoon-----

dom: IHMINEN KATSOA-3-2 _kv kielteinen ele

dom: OLLA KAKSI_nm ERI KIELI

LIITE 7: Malminharjun kustannukset-esimerkki

AIKAISEMMIN

RAHA-AUTOMAATTI

YHDISTYS

OS-6_paikannus

YLEISAVUSTUS

OTTAA-6-2_kv

MAKSAA-2-5

MALMINHARJU

YLLÄPITO-3

ei-dom: fragmenttipoiju-----

SÄHKÖ-3

PUHDISTUS-3

KULU-3

1-listapoiju

2-listapoiju

IHMINEN

ei-dom: 1-listapoiju 2-listapoiju-----

HENKILÖ_johdos-3

PALKKA

OS-5

ei-dom: -----

KULU-3

2-listapoiju

3-listapoiju

MYÖS

ei-dom: ----- 3-listapoiju-----

JOKIN

PERUS

REMONTTI

TALO-3

_ele

MAA

ALUE-5-2

ENÄÄ

EI-VOIDA

KÄYTTÄÄ

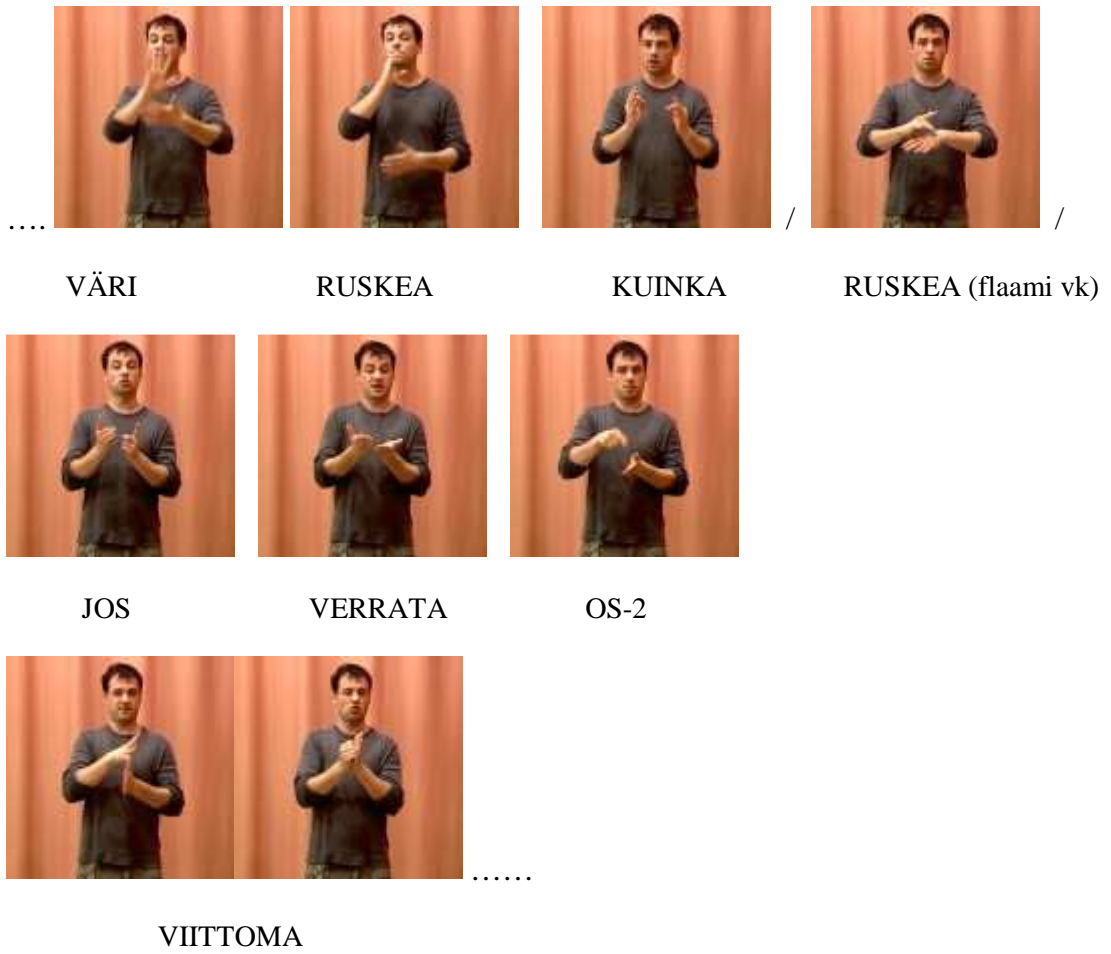

YLEISAVUSTUS

OTTAA-6-3_kv

LIITE 8: Ruskea-viittoman korvaaminen

LIITE 9: Suomenruotsalaisen viittomakielen korvaaminen

SUOMENRUOTSALAINEN VIITTOMAKIELI-4

SUOMALAINEN VIITTOMAKIELI

OS-3

OS-4

KONTAKTI

KUKA

VALTA

PROSESSI

SEURAUUS

TULEVAISUUS

KUINKA

OS-4

VÄHEMMISTÖKIELI

HÄVITÄ / TUHOUTUA